

HUKUK MUHAKEMELERİ KANUNU UYARINCA TARAFSIZLIĞINDAN ŞÜPHE EDİLMİYİ HAKLI GÖSTEREN DURUM VE KOŞULLAR NEDENİYLE HAKEMİN REDDİ

CHALLENGE OF THE ARBITRATOR DUE TO THE CIRCUMSTANCES AND
CONDITIONS THAT JUSTIFY HOW TO DOUBT IMPARTIALITY ACCORDING
TO THE CODE OF CIVIL PROCEDURE

Mesut KÖKSOY*

Özet: Hakemler, tahkim yargılamasında taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözüme ile görevlendirilir. Hakemlerin vermiş olduğu kararlar kesindir. Bu nedenle, yargılama yaparken hakemlerin de hâkimler gibi bağımsız ve tarafsız olması gerekir. Bu bağlamda, hakemin reddi, hakemlerin bağımsız ve tarafsız olmasını sağlamak için öngörülmüş bir imkândır. Kendisine hakemlik önerilen kimse, bu görevi kabul etmeden önce tarafsızlık ve bağımsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durum ve koşulları açıklamak zorundadır. Ayrıca taraflar, tarafsızlığından şüphe edilmesini gerektiren bir durum gerçekleştiğinde hakemin reddini talep etme hakkına sahiptir. Hakemi reddetmek için her türlü şüphe yeterli olmayıp, hakemin tarafsız olmadığına ilişkin haklı şüphenin bulunması gerekir.

Anahtar Kelimeler: Tarafsızlık, Haklı Şüphe Kavramı, Hakem, Hakemin Reddi

Abstract: Arbitrators are tasked with resolving the dispute between the parties in arbitration proceedings. The decisions made by the arbitrators are resolve. Therefore, while making judgments, arbitrators must be independent and impartial like judges. In this context, challenge of the arbitrator is an opportunity to ensure that the arbitrators are independent and impartial. The person proposed to serve as an arbitrator must explain the circumstances and conditions that justify doubts about their impartiality and independence before accepting this duty. In addition, the parties have the right to request the challenge of the arbitrator in case of a situation that calls into doubt impartiality. Any suspicion is not sufficient to chal-

* Dr. Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usûl ve İcra İflâs Hukuku Anabilim Dalı, mesutkoksoy@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8929-6124, Makalenin Gönderim Tarihi: 01.02.2024, Kabul Tarihi: 06.03.2024

lenge the arbitrator; there must be a justifiable doubt that the arbitrator is not impartial.

Keywords: Impartiality, Concept of Justifiable Doubt, Arbitrator, Challenge of Arbitrator

GİRİŞ

Taraflar aralarındaki uyuşmazlığın devlet mahkemeleri yerine, tahkim yargılamasında hakemler tarafından çözülmesini isteyebilirler. Tahkimde verilen hüküm de uyuşmazlığı nihaî olarak çözer ve taraflar arasında kesin hüküm teşkil eder. Bu nedenle, hakemlerin hâkimler gibi bağımsız ve tarafsız olması, âdil bir yargılama yapılabilmesi ve tahkim yargılamasına güven duyulması için önem taşır.¹ Bu bağlamda kendisine hakemlik önerilen kimse, bu görevi kabul etmeden önce tarafsızlığından ve bağımsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durumları taraflara açıklamak zorundadır. Hakemin bildirim yükümlülüğü, sadece göreve başlamadan önceki durumlar için değil, daha sonra ortaya çıkan durumlar bakımından da geçerlidir.

Taraflar, Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) m. 417/II uyarınca tarafsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durum ve koşulların gerçekleşmesi hâlinde hakemin reddini talep edebilir. Bu bağlamda hakemin reddi, hakemlerin bağımsız ve tarafsız olmasını sağlama amacına hizmet eder. Belirtmek gerekir ki, hakemin reddinin talep edilebilmesi için her türlü şüphe yeterli olmayıp hakemin tarafsızlığına duyulan haklı şüphenin mevcut olması gerekir. Bu çalışmada, öncelikle hakemlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı, haklı şüphe kavramlarından ne anlaşılması gerektiği üzerinde durulacaktır. Daha sonra bağımsız ve tarafsız olmayan hakemin reddi prosedürü incelenecek olup Kanun'un hakemin reddine ilişkin bazı düzenlemelerinin eleştirisine yer verilecektir. Son olarak bağımsızlık ve tarafsızlık olgusu bağlamında hakemin reddi ile hakem kararının iptali ve hakem kararına karşı yargılamanın iadesi arasındaki ilişkiye değinilecektir.

¹ Ivo Schwander, ZPO Schweizerische Zivilprozessordnung Kommentar, (Herausgeber: Alexander Brunner/Dominik Gasser/Ivo Schwander), 2. Auflage, Dike Verlag AG, Zürich, 2016, Art. 367, N. 2.

I. HUKUK MUHAKEMELERİ KANUNU M. 417/II'DE DÜZENLENEN HAKEMİN REDDİ SEBEPLERİ

A. Genel Olarak

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 417'nci maddesinde hake-
min reddi sebepleri, hâkimlerin reddi sebepleri kadar detaylı şekilde
düzenlenmemiştir. Kanun'da hakemin reddi için üç neden öngörül-
müştür.² Buna göre, hakemin taraflarca kararlaştırılan niteliklere sa-
hip olmaması, taraflarca kararlaştırılan tahkim usulünde öngörülen
bir ret sebebinin mevcut olması ve tarafsızlıktan şüphe edilmeyi haklı
gösteren durum ve koşulların gerçekleşmesi hakemin reddi sebeple-
rindedir.

Taraflar, hakem veya hakemlerin seçim usulünü kararlaştırmakta
serbesttir (HMK m. 416/I). Bu nedenle taraflarca, tahkim yargılamasını
yapacak hakemin belirli niteliklere sahip olması gerektiği kararlaştırı-
labilir. Örneğin taraflar tahkim sözleşmesinde hakem veya hakemlerin
hukukçu olmasını kararlaştırmış olabilir. Böyle bir durumda, hakemin
hukukçu olmaması bir ret sebebi teşkil eder.³ Yine hakemin iyi dere-
cede İngilizce bilmesi gerektiği taraflarca kararlaştırılmışsa, hakemin
İngilizce'yi akıcı konuşmaması ret sebebi olarak kabul edilebilir.⁴

² Alman Medeni Usul Kanunu'nda benzer bir düzenleme mevcuttur. Söz konusu düzenlemeye göre, hakemin reddi ancak tarafsızlığı veya bağımsızlığı konusunda makûl şüphe doğuran koşulların bulunması veya taraflar arasında kararlaştırılan niteliklerin bulunmaması hâlinde talep edilebilir (ZPO Art. 1036, Abs. 2). Alman Medeni Usul Kanunu'nda HMK'dan farklı olarak "taraflarca kararlaştırılan tahkim usulünde öngörülen bir ret sebebi mevcut bulunduğu" cümlesi yer almamaktadır. Ayrıca, hakemin tarafsızlığının yanı sıra bağımsızlığına da açıkça vurgu yapılmıştır.

³ Bernhard Wiczorek/Rolf A. Schütze, *Zivilprozessordnung und Nebengesetze*, Elfter Band 4. Auflage, Walter de Gruyter GnbH, Berlin, 2014, s. 457; Bilge Umar, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 1209; Cengiz Serhat Konuralp, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 183; İbrahim Özbay/Yavuz Korucu, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 68; Mustafa Serdar Özbek, "Tahkim Yargılamasında Hakemin Reddi", *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*, Y. 8, S. 1, 2021, s. 74; Nevhis Deren Yıldırım, *UNCITRAL Model Kanunu ve Milletlerarası Tahkimin Esaslı Sorunları*, Alkım Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 66.

⁴ Tanja Planinic/Nedja Erk-Kubat, *ZPO Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung*, 2. Auflage, (Herausgeber: Myriam A. Gehri/Ingrid Jent Sorensen/

Taraflarca kararlaştırılan tahkim usulünde öngörülen bir sebebin mevcut olması da hakemin reddini talep edebilmek için geçerli bir nedendir. Taraflar görevlendirilen hakemde bir özelliğin bulunmamasını istiyorlarsa ve bu özellik görevlendirilen hakemde mevcut ise, hakemin reddi talep edilebilir.⁵ Örneğin, hakemin aynı taraflar arasındaki başka tahkim yargılamasında görev almasının hakemin reddi sebebi olacağı belirlenmişse ve hakem de görev almışsa, bu sebebe dayanılarak hakemin reddi talep edilebilir.⁶

Hakemin reddi talebinde bulunma bakımından, hakemin hangi kişi veya makam tarafından atandığı, ismen görevlendirilmiş olup olmadığı, reddeden kişinin hakemi bizzat atayan ya da diğer taraf olması önem taşımaz.⁷ Diğer bir ifade ile kural olarak görevlendirilen her hakemin reddedilmesi mümkündür.

B. Hakemin Tarafsızlığından Şüpheli Edilmeyi Haklı Gösteren Durumların Ret Sebebi Olarak Düzenlenmesi

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 417'nci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, "hakem....tarafsızlığından şüpheli edilmeyi haklı gösteren durum ve koşullar gerçekleştiği takdirde reddedilebilir". Ka-

Martin Sarbach), Orell Füssli Verlag AG, Zürich, 2015, Art. 367, N. 1; Urs Weber-Stecher, Basler Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO), (Herausgeber: Karl Spühler/Luca Tenchio/Dominik Infanger), 3. Auflage, Helbing Lichtenhahn Verlag, Zürich, 2017, Art. 367, N. 7; Dominik Gasser/Brigitte Rickli, Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO) Kurz Kommentar, Dike Verlag, Zürich, 2010, s. 334; Umar, s. 1209; Özbay/Korucu, s. 68; Özbek, Hakemin Reddi, s. 74. Gerekli niteliklere sahip olmadığı ve bu durum bilindiği hâlde hakemin oybirliğiyle atanması, taraflar açısından ret talebinden zımnî feragat anlamına gelebilir (Peter Mankowski, "Die Ablehnung von Schiedsrichtern", SchiedsVZ, 2004, s. 307).

⁵ Umar, s. 1209; Özbay/Korucu, s. 68.

⁶ Ziya Akıncı, Milletlerarası Tahkim, 6. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021, s. 267.

⁷ Felix Dasser, Kurzkommentar Schweizerische Zivilprozessordnung, (Herausgeber: Paul Oberhammer/Tanja Domej/Ulrich Haas), 2. Auflage Helbing Lichtenhahn Verlag, Zürich, 2013, Art. 367, N. 11; Christopher Boog/Sonja Stark-Traber, Schweizerische Zivilprozessordnung, Art. 353-399 ZPO und Art. 407 ZPO, Band III, (Herausgeber: Heinz Hausheer/Hans Peter Walter), Stämpfli Verlag AG, Zürich, 2014, Art. 363, N. 13; Alim Taşkın, Tahkim Hukukunda Tahkim Anlaşması, Hakem Kurulu ve Tahkim Yargılaması, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 103; Akıncı, s. 49.

naatimizce, söz konusu düzenleme eleştiriye açıktır.⁸ Zira bu ifadeye bakıldığında hakemin tarafsızlığından şüphe edilmesini gerektiren durum ve koşulların yargılama sırasında gerçekleşmesi hâlinde hakemin reddinin istenebileceği şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Oysa, henüz yargılama yapılmadan önce de hakemin tarafsızlığından şüphe edilmesini gerektiren durumlar mevcut olabilir. Yargılama başlamadan önce mevcut olan bu gibi durumlarda da hakemin reddi istenebilir. Tarafsızlığından şüphe edilen bir hakemin daha başlangıçta görevlendirilmemesi düşünülebilir. Ancak böyle bir durum önceden mevcut olmakla birlikte görevlendirmeden sonra ortaya çıkmışsa elbette ret sebebi olarak ileri sürülebilir.

Bağımsızlık ve tarafsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durum ve koşulların gerçekleşmesi hâlinde hakemin reddinin talep edilmesi mümkündür. Bu bağlamda, çalışmada öncelikle bağımsızlık ve tarafsızlık kavramlarından ne anlaşılması gerektiği, şüphenin ne zaman haklı olacağı gibi hususlara açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

1. Hakemin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı

Bağımsızlık ve tarafsızlık, hakemin, tahkim yargılamasının taraflarına karşı aslı yükümlülüklerinden biridir.⁹ Bunun önemi dolayısıyla, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 417'nci maddesinin ikinci fıkrasında, hakemin tarafsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durum ve koşulların gerçekleşmesi hâlinde ret talebinde bulunulabileceği düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemede, hakemin reddi bakımından sadece tarafsızlık kavramına yer verilmiş, bağımsızlık kavramından ise bahsedilmemiştir. Kanaatimizce, bu durum bağımsızlık ilkesinin ihlâl edilmesi hâlinde hakemin reddedilemeyeceği anlamı taşımaz. Zira HMK'nın 417'nci maddesinin birinci fıkrasında, hakemlik yapacak kimsenin tarafsızlık ve bağımsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durum ve koşulları açıklamak zorunda olduğunun düzenlenmiş olması, tarafsızlığın yanı sıra bağımsızlık sebebiyle hakemin reddedilebileceğinin bir göstergesidir. HMK'nın 417'nci maddesinin birinci fıkrasında bağımsızlık ve tarafsızlık kavramına yer verilmiş-

⁸ Aynı yönde bkz. Umar, s. 1209.

⁹ Judge Dominique Hascher, "Independence and Impartiality of Arbitrators: 3 Issues", *American University International Law Review*, Vol. 27, No. 4 2012, s. 789.

ken, aynı maddenin ikinci fıkrasında sadece tarafsızlık kavramına vurgu yapılması bilinçli bir tercih değildir. Diğer taraftan hakemler de hâkimler gibi yargılama yaparak karar vermektedir. Bu nedenle, hakemlerin de yargılama yaparken bağımsız ve tarafsız olması gerekir.¹⁰ Zira bu durum, objektif ve âdil bir karar verilebilmesi için oldukça büyük öneme sahiptir.¹¹ Hakemin bağımsızlığı¹² ve tarafsızlığı göz ardı edilirse, tarafların aralarındaki uyuşmazlığı tahkimde çözmesinin bir anlamı kalmayacağı gibi, böyle bir hakem tarafından verilen kararın

¹⁰ Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz/Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 828; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Cilt VI, Altıncı Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, 2001, s. 6023; Hakan Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özekes, *Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı*, 11. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023, s. 622; Ergin Nomer, "Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Hakem Mahkemesinin Bağımsızlığı", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 4, S. 1, 1984, s. 30; Süha Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, Cilt II, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 363; Ömer Ulukapı, *Medenî Usûl Hukuku*, 3. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya, 2015, s. 540; Özbay/Korucu, s. 68; Hakan Pekcanitez/Ali Yeşilirmak, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, 15. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 2691; Ali Yeşilirmak, *Türkiye'de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem-Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2011, s. 93; Taşkın, *Tahkim*, s. 77; "...Bira. Ş.'de genel müdür olarak görev yapan bir kişinin o şirketin temsilcisi ve davanın tarafı sayılması gerektiğinden aynı şirketin davasında hakem olarak görev almasının, tarafsız olması gereken hakemlik müessesisiyle bağdaşmaz." Yargıtay 15. HD, T. 18.01.2006, E. 2005/5778, K. 2006/93 (Ömer Çon, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Hâkimin Davaya Bakmaktan Yasaklılığı ve Reddi, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 112).

¹¹ Schwander, Art. 367, N. 11; Pekcanitez/Yeşilirmak, *Pekcanitez Usûl*, s. 2691; Alim Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 251; Akıncı, s. 266; Aylin Aktürk, "Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakem Mahkemesinin Kuruluşu-Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *Legal Hukuk Dergisi*, Şubat, 2010, s. 514; Friedrich Graf von Westphalen, "Hakemlere İtirazlar: Tarafsızlık ve Bağımsızlık Koşulları", II. Uluslararası Özel Hukuk Sempozyumu, "Tahkim", 14 Şubat 2009, Editörler: Erol Ulusoy/Aslı Yıldırım, TMSF, MÜHF, s. 379; Bedriye Tuğçe Balaban, "Türk Hukukunda Hakemin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Hakkında Haklı Şüphelenilmesi Hısmılık İlişkileri Sebebiyle Reddi", *Legal Hukuk Dergisi*, C. 19, S. 227, 2021, s. 5023; Özbek, *Hakemin Reddi*, s. 37; Ergin Nomer, "Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Kamu Düzeni Müdahalesi", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 19, S. 1-2, 1999, s. 560; Hacı Can/Ekin Tuna, *Milletlerarası Tahkim Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 273.

¹² Hakemin bağımsızlığı, hâkimin bağımsızlığına göre daha dar kapsamlı olup idareye karşı bağımsız olmanın tahkimde önemli yoktur (Deren Yıldırım, s. 61).

taraf larca yerine getirilmesi beklenemez.¹³ Diğer bir ifade ile hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığı tahkim yargılamasının olmazsa olmaz şart larındandır.¹⁴

Hakem, şahsî ilişkilerden veya başka tür ilişkilerden kaynaklı olarak taraf tutabilir. Bu bağlamda tarafsızlık, genel bir ifade ile “yan olmama” anlamı taşır.¹⁵ Hakem tarafsızlığını korumak için yargılama yapmadan önce bir kanaate varmamalı veya taraflardan birine ayrıcalık tanımamalıdır.¹⁶ Belirtmek gerekir ki, tarafsızlık sadece yargılama faaliyeti başlamadan önce değil, yargılama sırasında da korunmalıdır. Hakemin tarafsızlığı, onun taraflardan her birine eşit mesafede olmasını, kendisini görevlendiren taraf veya merci ile arasında şahsî ve ekonomik ilişkinin veya iş ilişkisinin bulunmaması yahut bulunmamış olması ve hakemin uyuşmazlığı konusuna objektif şekilde yaklaşabilmesi anlamına gelir.¹⁷ Tarafsızlık, hakemin hem taraflara hem de uyuşmazlık konusuna karşı önyargılı olmamasını ifade eder.¹⁸ Bu bağlamda tarafsızlık, taraflara karşı olan tarafsızlık ve esasa ilişkin tarafsızlık olarak sınıflandırılmaktadır.¹⁹

¹³ Süheyla Balkar Bozkurt, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlık Yükümlülüğü*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 93.

¹⁴ Lukas Pfister, *Schiedsrichter ablehnung in internationalen Schiedsverfahren*, 1. Auflage, Nomos Verlag, Baden, 2019, s. 53; Turgut Kalpsüz, “Hakemlerin Tarafsızlığı ve Bağımsızlığı”, *Milletlerarası Tahkim Semineri*, 21 Mart 2008, Ankara, s. 28; Mustafa Serdar Özbek, *Tahkim Hukuku*, Cilt 1, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 986.

¹⁵ Pekcanitez/Yeşilirmak, *Pekcanitez Usûl*, s. 2691; Yeşilirmak, s. 93; Özge Tosun, “Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”, *Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukuku Dergisi*, C. 9, S. 25, 2013/2, s. 214; Balkar Bozkurt, s. 104; Can/Tuna, s. 273.

¹⁶ Pekcanitez/Yeşilirmak, *Pekcanitez Usûl*, s. 2691; Weber-Stecher, Art. 367, N. 12; Akıncı, s. 265-266; Yeşilirmak, s. 93; Tosun, s. 215; Balkar Bozkurt, s. 104; Taşkın, *Tahkim*, s. 80. Hakemlerin yargılama da tarafsızlığını sağlamak için ret sebepleri öngörölmüştür (Saim Üstündağ, *Medenî Yargılama Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim*, 2. Baskı, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1971, s. 117).

¹⁷ Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 4; Schwander, Art. 367, N. 7; Turgut Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010, s. 56; Kalpsüz, *Bağımsızlık*, s. 34; Çon, s. 112; Tanrıver, s. 364; Deren Yıldırım, s. 63; Can/Tuna, s. 274.

¹⁸ Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 11; Özbek, *Tahkim*, s. 990.

¹⁹ Gasser/Rickli, s. 332; Thomas Sutter-Somm/Benedikt Seiler, *Handkommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung*, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich, 2021, Art. 363, N. 5; Aktürk, s. 519; Can/Tuna, s. 274. Bağımsızlığın hakemle taraflar arasındaki ilişkiyi, tarafsızlığın ise hakemle uyuşmazlık konusu arasındaki ilişkiyi ifade ettiğine ilişkin bkz. Kalpsüz, *Bağımsızlık*, s. 31.

Hakemlerin bağımsızlığı ise, hakemlerin, ekonomik, siyasi veya diğer yönlerden taraflar arasında bir bağ olmaması,²⁰ hakemlerin yargılama yaparken ve karar verirken hiçbir otoriteye tabi olmadan, kim-seden emir veya talimat almadan vicdani kanaatine göre hareket etmesi anlamına gelir.²¹ Tarafsızlık ve bağımsızlık birbiriyle çok yakın ilişki içerisinde olmakla birlikte²² birbirinden farklı kavramlardır.²³ Tarafsızlık, insan zihninde oluşan bir durum olup, taraflardan biri lehine veya aleyhine tutum ve davranışla birlikte somutlaşmaktadır.²⁴ Tarafsızlık, kişinin iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerle hareket etmesi hâline ilişkin iken, bağımsızlık kişinin dış olayların etkisinde hareket etmesine ilişkindir.²⁵ Bağımsızlık, nesnel bir durumu karakterize eder iken, tarafsızlık öznel nitelik taşır.²⁶ Bununla birlikte, bağımsızlığın aynı zamanda tarafsızlığı da kapsadığı ifade edilmektedir.²⁷ Belirtmek gerekir ki, bağımsızlık ve tarafsızlık birbirinden ayrı kavramlar olup tahkim yargılamasında eşit derecede öneme sahiptir.²⁸

²⁰ Gasser/Rickli, s. 331; Sutter-Somm/Seiler, Art. 363, N. 4; Schwander/Stacher, Art. 363, N. 4; Schwander, Art. 367, N. 7; Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 10; Pekcanitez/Yeşilirmak, s. 2691; Akıncı, s. 265; Özbek, Tahkim, s. 988; Yeşilirmak, s. 93; Balkar Bozkurt, s. 310; Tanrıver, s. 363; Didem Kayalı "Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Meselesinin İngiliz Tahkim Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", Rona Aybay'a Armağan, 2. Cilt, Legal Hukuk Dergisi, Özel Sayı, Aralık 2014, s. 1485-1486; H. Akif Karaca, "Milletlerarası Tahkimde Hakemin Reddi Sebebi Olarak Hakemin Tarafsızlığını ve Bağımsızlığını Ortadan Kaldıran Haller", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* C. 21, S. 1, 2015, s. 207; Taşkın, Tahkim, s. 80.

²¹ Balkar Bozkurt, s. 94; Kalpsüz, Tahkim, s. 55; Kalpsüz, Bağımsızlık, s. 31.

²² Pekcanitez/Yeşilirmak, s. 2691; Tosun, s. 230; Yeşilirmak, s. 93; Tanrıver, s. 363. Bağımsızlık ve tarafsızlık kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığına ilişkin bkz. Weber-Stecher, Art. 367, N. 12; Pfister, s. 71.

²³ Weber-Stecher, Art. 367, N. 12; Kalpsüz, Bağımsızlık, s. 29; Balkar Bozkurt, s. 104; Yeşilova, s. 179.

²⁴ Pfister, s. 80; Bilgehan Yeşilova, Milletlerarası Ticari Tahkimde Nihai Karardan Önce Mahkemelerin Yardımı ve Denetimi, Güncel Hukuk Yayınları, İzmir 2008, s. 177.

²⁵ Can/Tuna, s. 274.

²⁶ Weber-Stecher, Art. 367, N. 12; Gasser/Rickli, s. 332; Schwander, Art. 367, N. 7; Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 10; Pfister, s. 76; Yeşilova, s. 178.

²⁷ Weber-Stecher, Art. 367, N. 12.

²⁸ Yeşilova, s. 179.

Tarafsızlık muğlak bir kavram olduğundan, hakemin taraflı davrandığının tespiti yapılması oldukça zordur.²⁹ Bununla birlikte, tarafsızlığa duyulan şüphenin haklı olması, hakemin tarafsızlık ilkesine aykırı davrandığının somut olgu ve davranışlarla ortaya konulmasını gerektirir.³⁰ Bir tarafça atanan hakemin bağımsız ve tarafsız olmayacağına yönelik genel bir endişe vardır.³¹ Ancak taraflardan birinde hakemin tarafsız olmadığına yönelik subjektif nitelikteki düşünceler hakemin reddi için yeterli değildir.³² Hakemin taraflardan birinin taleplerini dikkate alırken diğerininkileri dikkate almaması, taraflardan birinin menfaati gözetmesi tarafsızlıktan şüphe duyulmasını gerektiren haklı nedenlerdendir.³³

Tarafsız ve bağımsız olma, sadece atanan hakem için değil, heyet başkanı bakımından da geçerlidir.³⁴ Hakemin bağımsız ve tarafsız davranması, tahkim yargılamasına duyulan güvenin tesis edilmesi bakımından önem taşır.³⁵ Bu nedenle bağımsızlık ve tarafsızlık, hakemin sadece tarafa yönelik bir yükümlülüğü değildir. Hakemlerin tarafların yanı sıra davada tarafları temsil eden vekillerden de bağımsız ve tarafsız olması gerekir.³⁶

²⁹ Sutter-Somm/Seiler, Art. 363, N. 5; Schwander, Art. 367, N. 11; Kalpsüz, Bağımsızlık, s. 38; Özbek, Tahkim, s. 990; Balkar Bozkurt, s. 104.

³⁰ Weber-Stecher, Art. 367, N. 17; Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 17, s. 149; Pfister, s. 80; Özbek, Tahkim, s. 990; Karaca, s. 213.

³¹ Pfister, s. 54; Mark C. Hilgard, "Zur Ablehnung eines Richters im Schiedsverfahren", Betriebs-Berater, 9/2015, s. 456; Kalpsüz, Bağımsızlık, s. 30.

³² Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 17; Nomer, Kamu Düzeni, s. 569; Karaca, s. 213.

³³ Karaca, s. 213.

³⁴ Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 2; Weber-Stecher, Art. 367, N. 19; Tosun, s. 219; Yavuz "Kaplan, Milletlerarası Tahkimde Hakemin ve Tenfiz Reddi Sebebi Olması Açısından Bağımsızlık ve Tarafsızlık İlkesi", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Yıl 21, 2001, s. 54; Özbek, Hakemin Reddi, s. 39; Yavuz Kaplan, *Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002, s. 101; Leyla Keser Berber, *Uluslararası Ekonomik Tahkimde Çok Taraflı Tahkim Sorunu*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 90; Can/Tuna, s. 276.

³⁵ Didem Kayalı, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*, Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 31; Özbek, Hakemin Reddi, s. 42; Kaplan, *Usule Aykırılık*, s. 98.

³⁶ Karaca, s. 221-222; Christopher Koch, "Standards and Procedures for Disqualifying Arbitrators", *Journal of International Arbitration*, Vol. 20, No. 1, 2003, s. 327; Kayalı, *Bağımsızlık*, s. 20; Can/Tuna, s. 275.

Hakemlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesinin, kamu düzenine ilişkin olduğu kabul edilmektedir.³⁷ Bu nedenle tarafsız ve bağımsız olmayan hakemin reddini talep etme hakkından önceden feragat edilemez.³⁸ Bununla birlikte, tarafsızlık taraf menfaatine hizmet ettiğinden, bu hakkın kullanılmasından sonradan vazgeçilebileceği ifade edilmektedir.³⁹

Hakemin mahkeme tarafından tayin edildiği durumlarda da hakemin bağımsızlığının gözetilmesi gerekir. Mahkeme hakemi tayin ederken gerekli araştırmayı yapmalı ve bu konuda tarafların görüşlerini almalıdır. Yapılan araştırma üzerine hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin makûl şüphenin oluşması hâlinde hakem görevlendirmemelidir.⁴⁰

2. Haklı Şüphe Kavramı

Tarafsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durum ve koşullar gerçekleştiği takdirde hakemin reddi talep edilebilir. Kanun'da hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığına yönelik her türlü durumun değil, haklı şüphe oluşturan durum ve koşulların ret sebebi teşkil edeceği öngörülmüştür. Hakemin tarafsız kalmadığı hususunda gerçekte bir tehlikenin varlığı aranmayıp haklı şüphe yeterli görülmektedir. Tarafsızlığa duyulan güvensizliğin objektif ve makul olması gerekir. Bu ne-

³⁷ Nomer, Bağımsızlık, s. 30; İbrahim Özbay, Hakem Kararlarının Temyizi, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 284; Çon, s. 112; Tanrıver, s. 364; Keser Berber, s. 91; Balkar Bozkurt, s. 286; Kayalı, Bağımsızlık, s. 88; Can/Tuna, s. 275.

³⁸ Dasser, Art. 367, N. 6; Weber-Stecher, Art. 367, N. 32; Sutter-Somm/Seiler, Art. 367, N. 7; Ivo Schwander/Marco Stacher, ZPO Schweizerische Zivilprozessordnung Kommentar, (Herausgeber: Alexander Brunner/Dominik Gasser/Ivo Schwander), 2. Auflage, Dike Verlag AG, Zürich, 2016, Art. 363, N. 1; Simon Gabriel/Axel Buhr, Schweizerische Zivilprozessordnung, Art. 353-399 ZPO und Art. 407 ZPO, Band III, (Herausgeber: Heinz Hausheer/Hans Peter Walter), Stämpfli Verlag AG, Zürich, 2014, Art. 369, N. 26; Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 3; Karl Heinz Schwab/Gerhard Walter, Schiedsgerichtsbarkeit, 7. Auflage, C.H. Beck Verlag, München, 2005, s. 108; Westphaen, s. 380; Balkar Bozkurt, s. 286; Kaplan, Bağımsızlık, s. 61; Yeşilova, s. 608; Kayalı, Bağımsızlık, s. 108; Rasih Yeğenil, Tahkim, İstanbul, 1974, s. 261; Özbek, Hakemin Reddi, s. 57. Hakemin reddi talebinden önceden feragat edildiğine ilişkin sözleşmenin kamu düzenine aykırı olduğuna ilişkin bkz. Özbek, Tahkim, s. 1009.

³⁹ Weber-Stecher, Art. 367, N. 32; Karaca, s. 211; Özbek, Hakemin Reddi, s. 58.

⁴⁰ Taşkın, Tahkim, s. 120.

denle, hakemin kendisini bağımsız ve tarafsız olarak görmesi, tarafsızlığın ve bağımsızlığın ihlâl edilip edilmediğinin değerlendirilmesinde önem taşımaz.⁴¹ Ancak kendisini bağımsız ve tarafsız olarak gören hakem, ret talebi üzerine çekilmeyip verilecek kararı bekleyebilir.

Belirtmek gerekir ki, bir tarafın tamamen öznel duyguları, nesnel ve somut verilere dayandırılmadığı sürece haklı şüphe olarak değerlendirilemez.⁴² Bununla birlikte, haklı şüpheden ne anlaşılması gerektiği belirsizdir.⁴³ Zira Kanun'da haklı şüphenin neyi ifade ettiği hususunda açıklık mevcut değildir. Şüphe kavramı, muğlak bir ifade olduğu ve sübjektif nitelik taşıdığı için yanıltıcı sonuçlara sebebiyet verebilir.⁴⁴ Bu nedenle, hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin şüphenin ne zaman "haklı" olduğunun tespiti oldukça zordur.⁴⁵ Bu hususta tespitin yapılmasındaki zorluk, şüpheye ilişkin haklılığın kime göre tespit edileceğinden kaynaklanmaktadır.⁴⁶ Haklı şüphenin kimde oluşması gerektiği Kanun'da açıkça belirtilmemiştir. Bu bağlamda haklı şüphenin tahkimin taraflarında mı yoksa makûl düşünen üçüncü bir kişi de mi oluşması gerektiği tartışılabilir.

Haklı şüphenin kimde oluşması gerektiğine ilişkin doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre, makul üçüncü bir kimenin bakış açısıyla, tarafsız şekilde davranılması ve karar verilmesi tehlikeye düşecekse, hakemin tarafsız olmadığı söylenebilir.⁴⁷ Diğer görüşe göre, haklı şüphenin makul düşünen üçüncü kişide aranması bazı sakıncaları beraberinde getirir. Objektif bakış açısı getirmeyi amaçlayan üçüncü kişinin haklı şüphesi, kendi içinde belirsizlikleri ihtiva etmektedir. Zira adil ve makul düşünen kişi kavramından ne anlaşılması gerektiği de belirsizdir. Ayrıca makul ve objektif bir üçüncü kişi esas alınarak haklı şüphenin belirlenmesi, tarafların tahkimden beklentilerini yansıtmayabilir. Bu nedenle, taraf iradesinin egemen

⁴¹ Sutter-Somm/Seiler, Art. 363, N. 5; Schwander/Stacher, Art. 363, N. 6.

⁴² Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 17; Nomer, Kamu Düzeni, s. 569; Karaca, s. 213.

⁴³ Kayalı, Bağımsızlık, s. 97.

⁴⁴ Kayalı, Bağımsızlık, s. 80-81.

⁴⁵ Balkar Bozkurt, s. 264. Sübjektif nitelikteki şüphe hakemin reddi için yeterli olarak görülmemelidir (Mankowski, s. 308).

⁴⁶ Balkar Bozkurt, s. 264-265.

⁴⁷ Kaplan, Bağımsızlık, s. 64. Aynı yönde bkz. Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 3; Weber-Stecher, Art. 367, N. 17; Schwander, Art. 367, N. 7; Balaban, s. 5032-5033.

olduğu tahkim yargılamasında sübjektif bakış açısı benimsenmeli ve taraflar nezdinde oluşacak haklı şüphelenmesi esas alınmalıdır.⁴⁸ Başka bir görüşe göre, haklı şüphelenen hakemin görevlendirilmesinden önce mi yoksa sonra mı oluştuğuna göre farklı değerlendirme yapılması gerekir. Hakemin görevlendirilmesinden önce, taraflar nezdindeki haklı şüphelenmesi esas alınmalıdır. Zira bu aşamada tahkim yargılaması henüz başlamamış olduğundan bağımsız ve tarafsız hakemin seçilmesindeki taraf menfaatinin ön planda tutulması gerekir.⁴⁹ Hakemin görevlendirilmesinden sonra ise, objektif kriter olarak makul düşünen üçüncü kişi nezdindeki haklı şüphelenmesi esas alınmalıdır.⁵⁰ Zira hakemin görevlendirilmesi ile birlikte yargılama faaliyeti başlayacağından tahkim yargılamasının devam etmesindeki menfaat, taraf menfaatinden önce gelmektedir.⁵¹ Kanaatimizce haklı şüphelenen taraflar nezdinde oluşması gerekir. Şüphelenen ne zaman haklı olduğunun tespiti zordur. Ancak, hakemin reddini talep edebilmek için şüphelenen varlığı tek başına yeterli değildir. Taraflar nezdinde oluşan şüphelenen, somut verilerle desteklenmişinde haklı olduğu söylenebilir.

3. Hakemin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığını Etkileyebilecek Durum ve Koşullar

Hakemler uygulamada pek çok görevi yerine getirdiklerinden geniş ilişki ağına sahiptir. Bu durum ise hakemin tarafsızlığı bakımından sorun teşkil edebilir.⁵² Hangi hâllerde hakemin bağımsız ve tarafsız sayılacağı Kanun'da tek tek sayılmamıştır. Bu şekilde tahdidi bir sayım yapılması zaten mümkün değildir. Zira hakemin taraflı davranmasına yol açacak çeşitli etkenler olabilir. Siyasi görüş, ticari ilişkiler, sosyal yakınlık, temsil ilişkisi bunlar arasında yer almaktadır.⁵³ Bu nedenle,

⁴⁸ Balkar Bozkurt, s. 266. Aynı yönde bkz. Kalpsüz, Tahkim, s. 60.

⁴⁹ Kayalı, Bağımsızlık, s. 132; Balkar Bozkurt, s. 339.

⁵⁰ Kaplan, Bağımsızlık, s. 45; Kayalı, Bağımsızlık, s. 54; Karaca, s. 214; Hascher, s. 798; Westphalen, s. 383.

⁵¹ Kayalı, Bağımsızlık, s. 132; Balkar Bozkurt, s. 339.

⁵² Özbek, Hakemin Reddi, s. 40; Özbek, Tahkim, s. 993; Kalpsüz, Bağımsızlık, s. 33.

⁵³ Schwander/Stacher, Art. 363, N. 4; Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 20; Kayalı, Bağımsızlık, s. 23; Özbek, Hakemin Reddi, s. 45; Kaplan, Usule Aykırılık, s. 96. Hakemin ve taraflardan birinin aynı ülkenin vatandaşı olması, hakemin bağımsız olmadığını tek başına göstermez (Kaplan, Bağımsızlık, s. 59-60). Bununla birlikte, Milletlerarası Tahkim Kanunu'na göre, "Asliye hukuk mahkemesi, hakem seçi-

hakemin tarafsızlığının ihlâl edilip edilmediği her somut olayda ayrı ayrı değerlendirilmelidir.⁵⁴

Hakem ile onu görevlendiren taraf arasında maddi ilişkinin bulunması hakemin tarafsızlığını şüpheye düşürür ve hakemin reddi sebebi teşkil eder. Maddi ilişki, harici bir ücret ödeme, taraflardan birinin hakemi önceden istihdam etmesi⁵⁵ veya istihdam etmeye devam etmesi şeklinde de ortaya çıkabilir.⁵⁶ Bu bağlamda, hakemin taraflardan birinin avukatı olması veya taraflara danışmanlık yapıyor olması ret sebebidir.⁵⁷ Aynı şekilde taraf ile hakem arasında alacak borç ilişkisinin bulunması, tarafsızlıktan şüphe etmeyi gerektiren bir durum olabilir.⁵⁸ Özellikle alacak miktarının yüksek olduğu hâllerde, tarafsızlığın sağlanamayacağı düşünülebilir.

Hakemle taraflardan biri arasında ticari bir ilişki mevcutsa veya böyle bir ilişki sona ermekle birlikte tekrar kurulma ihtimâli varsa, hakemin bağımsızlığı hususunda ciddi şüphe ortaya çıkabilir.⁵⁹

Hakemin taraflardan biriyle, diğer taraf olmaksızın doğrudan temasta bulunması tarafsızlığından şüphe duyulmasına yol açabilecek bir durumdur.⁶⁰ Yine hakem ile taraflardan biri arasındaki kişisel ilişkiler, süreklilik arz ediyorsa, bu durum hakemin tarafsız davranmadığına ilişkin haklı şüphe oluşturabilir.⁶¹

minde tarafların anlaşmalarını, hakemlerin bağımsız ve tarafsız olması, tarafların farklı tâbiyette olmaları hâlinde tek hakem seçilecek ise bu hakemin tarafların tâbiyetinden olmaması, üç hakem seçilecek ise bunlardan ikisinin bir tarafın tâbiyetinden olmaması ilkelerini göz önünde bulundurur. Üçten fazla hakem seçilecek hâllerde de aynı usul uygulanır" (m. 7/B).

⁵⁴ Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 18; Özbek, Hakemin Reddi, s. 45; Özbek, Tahkim, s. 998.

⁵⁵ Hakemin daha önce yapılan bir tahkim yargılamasında taraflardan birini temsil etmesi duruma göre, hakemin görevden alınmasına sebebiyet verebilir (Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 20; Schwab/Walter, s. 112; Pfister, s. 78; Tosun, s. 224).

⁵⁶ Mankowski, s. 310; Pfister, s. 152; Özbek, Tahkim, s. 989; Tosun, s. 223; Karaca, s. 224.

⁵⁷ Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 14, s. 148; Özbek, Tahkim, s. 989; Akıncı, s. 267-268; Aktürk, s. 519.

⁵⁸ Mankowski, s. 308; Kaplan, Bağımsızlık, s. 62; Kaplan, Usule Aykırılık, s. 107.

⁵⁹ Kaplan, Bağımsızlık, s. 44; Kaplan, Usule Aykırılık, s. 97.

⁶⁰ Pfister, s. 77.

⁶¹ Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 4; Schwander, Art. 367, N. 7; Prütting/Gehrlein, s. 2489; Kaplan, Usule Aykırılık, s. 108; Kaplan, Bağımsızlık, s. 63-64.

Hakem ile taraflar veya vekilleri arasındaki her türlü ilişki tek başına hakemin reddini talep etmek için yeterli değildir.⁶² Zira taraf veya taraf vekili ile hakem arasında bir ilişkinin olması, hakemin bağımsız olmadığını her zaman kesin olarak göstermez. Hakem ile taraflardan birinin vekili arasındaki ilişkilerden dolayı hakemin tarafsız olmadığı kanaatine varılması için, söz konusu ilişkilerin yoğun olması ve aynı meslek grubundan olmanın gerektirdiği mutlak ilişkileri aşan nitelikte olması gerekir.⁶³ Bu bağlamda, tahkim konusu olaydan bağımsız bir hususta taraflardan birine danışmanlık yapmış olmak veya tarafın avukatlığını yapmış olmak ile uzun süredir bu tür bir hizmet verilmesi aynı şekilde değerlendirilmemelidir.⁶⁴

Hakem ile taraf veya vekili arasındaki yakın akrabalık ilişkisinin mevcut olması hakemin bağımsızlığına engel olacağı için hakemin reddi sebebi teşkil eder.⁶⁵ Örneğin, arkadaşlık, evlilik veya nişanlılık ilişkisinin olması hakemin reddine sebebiyet verebilecek durumlardandır.⁶⁶ Hakem ile taraflar arasındaki maddî veya kişisel ilişkiler dışında başka durumlar da hakemin reddi sebebi teşkil edebilir. Örneğin, hakem ile taraflardan birisi veya vekili arasındaki anlaşmazlıklar ve husumet de hakemin tarafsız davranmamasına sebebiyet verebilir.⁶⁷

Tahkim yargılaması sonucunda verilen kararın hakemin menfaati ile doğrudan bağlantısının bulunması hâlinde, hakemin tarafsız olmadığını kabulü gerekir.⁶⁸ Hakemin tarafsız olma yükümlülüğüne ay-

⁶² Örneğin birlikte yürüyüş yapmak gibi sosyal temas hakemin reddi için yeterli değildir (Schütze, s. 39; Wieczorek/Schütze, s. 460).

⁶³ Schwander, Art. 367, N. 12; Kaplan, Bağımsızlık, s. 64; Kaplan, Usule Aykırılık, s. 108-109; Karaca, s. 222; Yeşilova, s. 597.

⁶⁴ Kayalı, Mesele, s. 1486; Kayalı, Bağımsızlık, s. 21; Özbek, Tahkim, s. 989; Aktürk, s. 519; Karaca, s. 226.

⁶⁵ Mankowski, s. 308; Stefan Kröll, "Die Ablehnung eines Schiedsrichters nach deutschem Recht", ZZP, 116. Band, Heft 2, 2003, s. 209; Pfister, s. 152; Kalpsüz, Bağımsızlık, s. 35; Karaca, s. 229; Kayalı, Bağımsızlık, s. 21; Özbek, Hakemin Reddi, s. 45; Özbek, Tahkim, s. 993; Deren Yıldırım, s. 64.

⁶⁶ Mankowski, s. 308.

⁶⁷ Wieczorek/Schütze, s. 461; Mankowski, s. 308; Kaplan, Bağımsızlık, s. 64; Özbek, Tahkim, s. 989; Balkar Bozkurt, s. 230; Özbek, Hakemin Reddi, s. 45.

⁶⁸ Schütze, s. 39; Wieczorek/Schütze, s. 461; Hanns Prütting/Markus Gehrlein, Zivilprozessordnung Kommentar, 10. Auflage, Luchterhand Verlag, Köln, 2018, s. 2489; Kaplan, Bağımsızlık, s. 61; Kaplan, Usule Aykırılık, s. 106; Kayalı, Bağımsızlık, s. 20; Can/Tuna, s. 292.

kırı davranıp davranmadığı, yargılama sırasında taraflara karşı tutum ve davranışlarından da anlaşılabilir.⁶⁹ Örneğin, bir tarafın sunduğu delillerin haklı neden olmaksızın karar verirken dikkate alınmaması, hakemin tarafsız davranmadığının bir göstergesidir.⁷⁰ Bununla birlikte, hakemin, taraflardan birinin talebini reddetmiş olması, yargılama usulüne ilişkin yapmış olduğu hatalar, tek başına hakemin taraf tuttuğu anlamına gelmez.⁷¹ Hakemin taraflı davrandığına ilişkin başka emarelerin de bulunması gerekir.

4. Bildirim Yükümlülüğü

a. Genel Olarak

Kendisine hakemlik önerilen kimse, bu görevi kabul etmeden önce tarafsızlık ve bağımsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durum ve koşulları açıklamak zorundadır (HMK m. 417/1 c.1). Taraflar önceden bilgilendirilmemiş oldukları takdirde hakem, daha sonra ortaya çıkan durumları da gecikmeksizin taraflara bildirir (HMK m.417/1 c. 2).⁷² Görüldüğü üzere hakeme tarafsızlık ve bağımsızlığından şüphe duyulmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde, tarafları bilgilendirme yükümlülüğü getirilmiştir. Hakemin bildirim yükümlülüğü, hakeme görevin teklif edilmesi ile başlar; tahkim yargılamasının sonuçlanmasıyla sona erer.⁷³ Tarafları bilgilendirme yükümlülüğü, sadece görevi kabul etmeden öncesine ilişkin olmayıp, sonradan ortaya çıkan durumlar için de geçerlidir. Örneğin, yargılama esnasında hakemin taraflardan biri ile hukuk bürolarını birleştirmesi, hakemin altsoyundan olan kimsenin tarafın iş yerinde işe alınması ya da hakemin taraflardan birinin kızı ile evlilik ilişkisine girmesi sonradan ortaya çıkan durumlar olarak bildirim yükümlülüğünün kapsamındadır.⁷⁴

⁶⁹ Rolf A. Schütze, *Schiedsgericht und Schiedsverfahren*, 6. Auflage, C. H. Beck Verlag, München, 2016, s. 40; Karaca, s. 208; Kaplan, *Usule Aykırılık*, s. 96; Can/Tuna, s. 275.

⁷⁰ Can/Tuna, s. 275.

⁷¹ Dasser, Art. 367, N. 13; Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 21; Kröll, s. 210; Schwab/Walter, s. 112; Kaplan, *Bağımsızlık*, s. 63; Nomer, *Kamu Düzeni*, s. 570-571.

⁷² Alman Hukuku'nda ise, tarafların, hakemin atanmasından sonra, daha önceden bilgilendirilmemiş oldukları durumlarda hakemlerce, "tahkim yargılamasının sonuna kadar" "gecikmeksizin" bilgilendirilecekleri öngörülmüştür (ZPO Art. 1036, Abs. 1).

⁷³ Sutter-Somm/Seiler, Art. 363, N. 8; Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 47.

⁷⁴ Özbek, *Hakemin Reddi*, s. 55; Özbek, *Tahkim*, s. 1006-1007.

Bildirim yükümlülüğü bakımından, hakemin taraflarca görevlendirilmesi ile mahkeme tarafından görevlendirilmesi arasında fark yoktur. Diğer bir ifade ile, bildirim yükümlülüğü her hakem için geçerlidir. Hakem bildirim yükümlülüğünü taraflara açıklama yaparak yerine getirir. Hakemin mahkeme tarafından görevlendirildiği hâllerde, hakem mahkemeye de bağımsızlığından ve tarafsızlığından şüphe edilmesi gerektiren durumları bildirmelidir.⁷⁵

Hakemin bildirim yükümlülüğüne ilişkin hüküm emredici niteliktedir. Bu nedenle, taraflar aralarında yapacakları anlaşma ile bu yükümlülüğü ortadan kaldıramazlar; tarafların irade serbestisi kuralı bu hususta uygulama alanı bulmaz.⁷⁶

Hakemlere bildirim yükümlülüğü getirilmesi tahkim yargılaması bakımından büyük öneme sahiptir. Bildirim yükümlülüğü, hakemin reddine sebebiyet verebilecek durumlar hakkında tarafların bilgi sahibi olması amacına hizmet ederken, tahkim yargılamasına olan güvenin tesisini de sağlar.⁷⁷ Hakemin bildirim yükümlülüğü, tarafların hakemi reddedip reddetmeyeceğine karar vermelerine imkân tanır.⁷⁸ Bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmesi, önceden mevcut olan durumlar hakkında tarafların bilgi sahibi olmasını sağlayacağı için taraflar, tahkim yargılaması esnasında, söz konusu durumları gerekçe göstererek hakemin reddini talep edemez.⁷⁹ Böylece bağımsızlığı ve tarafsızlığından şüphe duyulan hakemlerin ayıklanması ile tahkim yargılamasının sekteye uğramasına da engel olunabilir.⁸⁰

Kanun'da hakemlik yapacak kişinin tarafsızlık ve bağımsızlığından şüphe etmeyi haklı gösteren durum ve koşulları bildirmesi gerektiği düzenlenmekle birlikte, bu bildirim ne şekilde yapılacağı hususunda açıklık yoktur. Bu nedenle, herhangi bir şekil şartından

⁷⁵ Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 37.

⁷⁶ Sutter-Somm/Seiler, Art. 363, N. 3; Kayalı, Bağımsızlık, s. 88-89; Balkar Bozkurt, s. 266-267. Bildirim yükümlülüğünün kamu düzenine ilişkin olmadığı hakkında bkz. Kaplan, Usule Aykırılık, s. 104.

⁷⁷ Weber-Stecher, Art. 363, N. 8; Kayalı, Bağımsızlık, s. 77; Balkar Bozkurt, s. 218; Özbek, Hakemin Reddi, s. 54.

⁷⁸ Wiczorek/Schütze, s. 455; Pfister, s. 151; Özbek, Tahkim, s.1005.

⁷⁹ Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 6; Kayalı, Bağımsızlık, s. 77-78; Taşkın, Tahkim, s. 123; Özbek, Hakemin Reddi, s. 54.

⁸⁰ Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 43; Deren Yıldırım, s. 62.

bahsedilemez. Ancak bildirim önemi ve sonuçları dikkate alındığında, yazılı yapılması yerinde olur.⁸¹

b. Bildirim Yükümlülüğünün Kapsamı

Kendisine hakemlik görevi teklif edilen bir kimse, herhangi bir ilişki ya da durum nedeniyle bağımsız ve tarafsız olamayacağı kanaatinde ise, söz konusu ilişki veya durumun bildirim yükümlülüğü kapsamına girip girmediğine bakmaksızın teklifi reddetmelidir.⁸² Bununla birlikte, geçmiş ilişki ya da durumların tarafsızlığı ve bağımsızlığı etkilemeyeceği düşüncesinde olan hakem aday, söz konusu hususları değerlendirebilmesi için taraflara bildirim yapılmalıdır.⁸³ Hakemin bildirim yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılması için hakemin bağımsızlığına ve tarafsızlığına ilişkin beyanlarının içeriğinin ve kapsamının ne olacağı önem arz etmektedir. Belirtmek gerekir ki bildirim yükümlülüğünün kapsamının kesin bir şekilde belirlenmesi oldukça zordur. Bu nedenle, her somut duruma göre bildirim yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesi gerekir.⁸⁴ Nitekim bildirim yükümlülüğü kapsamında, hakemin hangi hususları bildirmek durumunda olduğuna ilişkin Kanun'da da açıklık yoktur. Bu nedenle, hangi durum ve hususların bildirileceği sübjektif bir değerlendirme yapılarak hakem tarafından belirlenir.⁸⁵ Bu bağlamda önem arz eden husus, hakemin reddinin talep edilmesi ihtimâline binaen, yeterli ölçüde değerlendirme yapılmasına elverişli bilgi ve açıklamaların yapılmış olmasıdır.⁸⁶ Bildirim yükümlülüğü uyarınca tahkim yargılamasını ve hakem kararını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilecek hâllerin açıklanması gerekir.⁸⁷ Örneğin hakemin bir tarafla olan önceki ve mevcut iş ilişkileri bildirim yükümlülüğü kapsamındadır.⁸⁸ Aynı şekilde hakemin önceden taraflardan birinin avukatlığını yapmış olması, uyuşmazlık hakkın-

⁸¹ Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 35.

⁸² Schwander/Stacher, Art. 363, N. 3; Pfister, s. 194; Kayalı, Bağımsızlık, s. 87-88; Balkar Bozkurt, s. 266.

⁸³ Kayalı, Bağımsızlık, s. 88; Balkar Bozkurt, s. 266.

⁸⁴ Kröll, s. 199.

⁸⁵ Pfister, s. 163; Balkar Bozkurt, s. 223; Kayalı, Bağımsızlık, s. 78; Özbek, Hakemin Reddi, s. 54.

⁸⁶ Taşkın, Tahkim, s. 121.

⁸⁷ Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 7; Taşkın, Tahkim, s. 121.

⁸⁸ Schütze, s. 41.

da görüş bildirmiş olması, taraflarla ailevi veya duygusal bağın olması bu kapsamda bildirilmelidir.⁸⁹

Bildirim yükümlülüğünün kapsamının hem geniş hem de dar tutulması bazı riskleri beraberinde getirir. Hakeme bilgi verme hususunda çok kapsamlı yükümlülük getirilmesi, ret talebinin prosedürü geciktirmek amacıyla kötüye kullanılmasına yol açabilir.⁹⁰ Bilgi verme yükümlülüğünün kapsamının dar tutulması ise, ret nedenlerinin yargılama sırasında sonradan öğrenilmesi ve hakemin reddi talebinde bulunulması riskini taşır. Ret talebinin yerinde görülmesi hâlinde ise yapılan işlemlerin tekrarlanması gerekebilir.⁹¹

Bildirim yükümlülüğünün kapsamına ilişkin olarak doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre, hakem, ne ölçüde bilindiğine veya alenî olduğuna bakılmaksızın önemsiz bir mesele olsa dahi şüpheye düşmeyi gerektirecek her türlü durum veya ilişkiyi taraflara bildirmelidir.⁹² Diğer görüşe göre taraflarca bilinen ve bu nedenle ayrıca açıklama yapılmasında taraf menfaatinin bulunmadığı hâllerde bildirim yapılmayabilir.⁹³ Kanaatimizce, herkesçe bilinen durumlar da hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığını şüpheye düşürecek nitelikte ise bildirim yükümlülüğü kapsamına girer. Herkes tarafından biliniyor olması bu yükümlülüğü ortadan kaldırmaz. Diğer taraftan herkesçe bilinip bilinmediğinin tespiti ayrı bir sorunun ortaya çıkmasına neden olur. Bildirim yükümlülüğü kapsamında önemli ve önemsiz ayrımı yapılmaksızın her türlü durumun bildirilmesinin avantajları olabileceği gibi dezavantajları da olabilir. Bu bağlamda, her türlü durumun taraflara bildirilmiş olması, taraflarda hakemin dürüst ve güvenilir olduğu yönünde kanaat oluşmasına katkı sağlayabilir. Diğer taraftan, her durumun bildirilmesi taraflarda hakemin tarafsız davranamayacağına ilişkin şüphe oluşmasına ve tarafların hakemi reddetmesine neden olabilir.

Hakem ile taraf arasındaki ilişkinin eski veya yeni olmasının bildirim yükümlülüğü bakımından önem taşıyıp taşımadığının da değer-

⁸⁹ Balkar Bozkurt, s. 227-228.

⁹⁰ Kröll, s. 199.

⁹¹ Kröll, s. 199.

⁹² Kayalı, Bağımsızlık, s. 78; Balkar Bozkurt, s. 226; Yeşilova, s. 601; Özbek, Tahkim, s. 1005.

⁹³ Schwander/Stacher, Art. 363, N. 9.

lendirilmesi gerekir. Bir görüşe göre, söz konusu durum veya ilişkiler eski veya yeni olsun her durumda bildirilmelidir.⁹⁴ Kanaatimizce de bildirim yükümlülüğü kapsamındaki durumlar hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığından şüphe edilmeyi gerektirecek durumlar olup, bunların mevcut olması veya önceden gerçekleşmiş olması arasında fark yoktur. Kanun'da söz konusu durum ve ilişkilerin bildirilmesinden bahsedildiğine göre eski veya yeni ayrımına gerek yoktur. Her iki hâl de bildirim yükümlülüğü kapsamındadır. Zira aradan süre geçmiş olması ilişkinin bir zamanlar mevcut olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Bildirim yükümlülüğünün kapsamına hakemin bildiği durumların yanı sıra makul bir araştırmayla öğrenebileceği menfaat çatışmalarının da dâhil edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁹⁵ Bununla birlikte, tarafların, hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığını şüpheye düşürebilecek durumlara ilişkin araştırma yapmak zorunda olup olmadığı veya böyle bir zorunluluğun ne ölçüde mevcut olduğu hususu açık değildir. Tarafların araştırma yükümlülüğü belirlenirken bunun hakemin kapsamlı bildirim yükümlülüğü ile çelişmemesine dikkat edilmelidir.⁹⁶ Araştırma yükümlülüğünün geniş yorumlanması hâlinde, bu yükümlülüğün ihlâl edilmesi hakemin reddini talep etme hakkının kaybedilmesine neden olabilir.⁹⁷ Ayrıca tarafın tüm durumları araştırmak zorunda olması, hakemin bildirim yükümlülüğü dikkate alındığında haklı görülemez.⁹⁸ Bu nedenle tarafların kamuya açık bilgi kaynaklarından elde edebileceği makul bir araştırma yükümlülüğünün olduğu söylenebilir.⁹⁹ Ancak tarafların araştırma yükümlülüğünün tahkim yargılamasının başlangıcıyla sınırlı olduğu ve hakemin bildirim yükümlülüğünden farklı olarak tahkim yargılaması boyunca geçerli olmadığı belirtilmelidir.¹⁰⁰

c. Bildirim Yükümlülüğünün İhlâli ve Sonuçları

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 417'nci maddesinde hake-me, tarafları bilgilendirme yükümlülüğü getirilmiş olmasına rağmen,

⁹⁴ Balkar Bozkurt, s. 227.

⁹⁵ Kayalı, Bağımsızlık, s. 78; Balkar Bozkurt, s. 231; Özbek, Hakemin Reddi, s. 54.

⁹⁶ Pfister, s. 183.

⁹⁷ Pfister, s. 183.

⁹⁸ Pfister, s. 185.

⁹⁹ Pfister, s. 184.

¹⁰⁰ Pfister, s. 184.

yükümlülüğün ihlâl edilmesi hâlinde, bunun yaptırımı hususunda bir düzenleme mevcut değildir. Hakemin bazı hususları kasten veya ihmâli neticesinde bildirmemiş olması, tarafların hakeme olan güveninin zedelenmesine neden olur.¹⁰¹ Ayrıca hakemin tarafsızlığından şüphe duyulmasını gerektiren bir durumun varlığını açıklamaması, yargılama yaparken tarafsız olamayacağını bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.¹⁰² Bu nedenle, hakemin bildirim yükümlülüğünü yerine getirmemesi hâlinde, hakemin reddi talep edilebilir.¹⁰³ Ancak belirtmek gerekir ki, bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi her durumda hakemin reddine sebebiyet vermemelidir. Taraflara bildirilmeyen sebep, hakemin reddini gerektirmeyecek hafiflikte ise, ağır bir hukukî sebep değilse, sırf bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemiş olması hakemin reddi için haklı neden oluşturmamalıdır.¹⁰⁴

Hakemin görevlendirilmeden önce bildirim yükümlülüğünü yerine getirmesi üzerine taraflar talepte bulunmamışlar ise, daha sonra hakemin reddi ya da hakem kararının iptali yoluna başvurulamaz.¹⁰⁵ Bununla birlikte, bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyen hakemin vermiş olduğu kararın iptal davasına konu olup olmayacağını tespiti ayrıca önem taşımaktadır. İptal sebepleri kanunda sınırlı olarak sayılmıştır.¹⁰⁶ Bildirim yükümlülüğünün ihlâl edilmesi ise iptal

¹⁰¹ Balkar Bozkurt, s. 240.

¹⁰² Karaca, s. 211; Hascher, s. 800; Kayalı, Bağımsızlık, s. 79. Bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesinin tek başına hakemin bağımsızlığından şüphe etmeyi haklı gösteren neden olarak kabul edilemeyeceğine ilişkin bkz. Yeşilova, s. 602-603.

¹⁰³ Kröll, s. 200; Wiczorek/Schütze, s. 456; Özbay/Korucu, s. 68; L. Şanal Görgün/Levent Börü/Mehmet Kodakoğlu, Medenî Usûl Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 764; Umar, s. 1208; Balkar Bozkurt, s. 267; Yeşilova, s. 606; Özbek, Hakemin Reddi, s. 56; Özbek, Tahkim, s. 1008. Aksi yönde bkz. Sutter-Somm/Seiler, Art. 367, N. 8.

¹⁰⁴ Kaplan, Usule Aykırılık, s. 104-105.

¹⁰⁵ Sutter-Somm/Seiler, Art. 367, N. 9; Özbek, Hakemin Reddi, s. 56; Özbek, Tahkim, s. 1008; Akıncı, s. 269.

¹⁰⁶ Nuray Ekşi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Tahkim, Beta Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2019, s. 187; Ejder Yılmaz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 4. Cilt, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 5498; Pekcanitez/Yeşilirmak, Pekcanitez Usûl, s. 2733; Seyhan Selçuk, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Hakem Kararlarının İptali, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018, s. 80; "Asıl ve birleşen dava, hakem kararının iptali istemine ilişkin olup, 6100 sayılı HMK'nın iptal davası başlıklı 439. maddesinde hakem kararlarının hangi hallerde iptal edileceği sınırlı

sebepleri arasında yer almaz. Bu nedenle, hakemin bildirim yükümlülüğünü ihlâl etmiş olması doğrudan hakem kararının iptalini gerektirmez.¹⁰⁷ Doktrinde bir görüşe göre, hakemin hileli suskunluğu tarafların hakem sözleşmesi yapmasına neden olduğundan, hile etkisi altında sözleşme yapan kişi, bu sözleşme ile bağlı değildir.¹⁰⁸ Tarafın veya tarafların, hakem sözleşmesine geçmişe etkili olacak şekilde icazet vermemesi hâlinde, hakem olmayan bir kimsenin karar vermesi veya karara katılması söz konusu olur. Bu hakemin oyu olmadan diğerlerinin oy çoğunluğu sağlanamaması ise, HMK m. 439/2-a çerçevesinde hakem kararının iptali sebebidir.¹⁰⁹

Bildirim yükümlülüğünün ihlâlinin hukukî sorumluluk doğurup doğurmayacağına da değinilmelidir. Hakemin hukukî sorumluluğunun doğması için bir zararın meydana gelmesi gerekir. Bu nedenle, hakemin bildirim yükümlülüğünü ihlâl etmiş olması tek başına hakemin hukukî sorumluluğunun doğmasına neden olmaz.¹¹⁰ Ancak hakemin bildirmediği hususa bağlı olarak, hakemin reddi, hakem kararının iptal edilmesi veya tahkim sözleşmesinin geçersizliği nedeniyle taraflar bir zarara uğrarsa, hakemin hukukî sorumluluğu söz konusu olabilir.¹¹¹ Zira böyle bir durumda tarafların zarara uğraması muhtemeldir. Örneğin, hakemin reddi nedeniyle yeni hakem seçilmesi, tahkim prosedürünü uzatacağından daha fazla masraf yapılmasına neden olabilir.¹¹²

olarak sayılmıştır". Yargıtay 11. HD, T. 15.01.2013, E. 2012/17087, K. 2013/749 (karararama.yargitay.gov.tr, Erişim Tarihi 07.12.2023).

¹⁰⁷ Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 41; Balkar Bozkurt, s. 377.

¹⁰⁸ Umar, s. 1208; Özbay/Korucu, s. 68; Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 764. Hakeme bu durumda ücret ödenmez (Mankowski, s. 306). Hakemin bildirmediği husus, hakemin şahsına yönelik bir nitelik ise ve bu nitelik tarafların hakemde bulunmasını veya bulunmamasını istedikleri bir nitelik ise, taraflar arasındaki tahkim anlaşmasının hakemin niteliğinde esaslı hataya düşülmesi sebebiyle hükümsüz olduğu da kabul edilebilir (Balkar Bozkurt, s. 270).

¹⁰⁹ Umar, s. 1208; Özbay/Korucu, s. 68; Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 764.

¹¹⁰ Balkar Bozkurt, s. 270. Bildirim yükümlülüğünün ihlâl edilmesi hâlinde hakemin culpa in contrahendo sorumluluğunun doğabileceğine ilişkin bkz. Prütting/Gehrlein, s. 2488.

¹¹¹ Balkar Bozkurt, s. 270. Hakem yanıltıcı ve aldatıcı beyan ile tarafları zarara uğrattırsa, bundan doğan zararlardan sorumludur (Kalpsüz, Bağimsızlık, s. 50).

¹¹² Balkar Bozkurt, s. 270.

C. Hâkimin Reddi Sebeplerinin Hakemin Reddi Bakımından Uygulanabilirliği

Mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde, hakemlerin hâkimin reddi sebeplerine dayanılarak reddedilmesi mümkündür.¹¹³ Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda ise, hakemin reddi sebepleri açıkça düzenlenmiştir. Bununla birlikte, hakemin yasaklılık hâlleri hususunda hâkimin davaya bakmaktan yasaklılığına ve hâkimin reddi sebeplerinin hakemler bakımından da geçerli olacağına ilişkin Kanun'da açık bir atıf yoktur.¹¹⁴ HMK m. 444/I hükmüne göre, "Bu kısımda düzenlenen konularda, aksine hüküm bulunmadıkça bu Kanunun diğer hükümleri uygulanmaz". O hâlde bu düzenleme uyarınca, hâkimin reddi ve yasaklılığı sebebiyle hakemin reddinin talep edilemeyeceği düşünülebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, doktrinde bu hususa ilişkin olarak farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre, hakemlerin, hâkimlerden farklı olarak davaya bakmaktan yasaklılığı söz konusu olmaz. Taraflar bir kimseyi serbest iradeleriyle hakem olarak görevlendirerek ona güvendiklerini gösterdikten sonra onun hakemlikten çekilmeye mecbur olduğu düşünülemez.¹¹⁵ Diğer görüşe göre, çoğu zaman hakemlerin hâkimlerle aynı şartları taşıması gerektiği varsayılır. Görevlendirilmesi usulü arasındaki yapısal farklılıklar nedeniyle hâkimin reddedilmesine ilişkin esasların hakem bakımından aynen geçerli olduğu söylenemez. Ancak bu durum, tahkim yargılamasında tarafsızlık ve bağımsızlık hususunda taviz verileceği anlamına gelmemelidir. Zira hâkim ile hakem ara-

¹¹³ Doktrinde, hakemlerin ret sebepleri için sadece hâkimlerin ret sebeplerine atıf yapılması, aynı bir düzenleme yapılmamış olması ve taraf iradesine yer verilmemesi tahkim yargılaması bakımından bir eksiklik olarak görülmektedir (Taşkın, Sözleşme, s. 251).

¹¹⁴ "İkinci fıkrada, hakemin, taraf serbestisi gereği, tarafların belirlediği niteliklere sahip olması ile tarafsızlığı ve bağımsızlığı teminat altına alınmıştır. Belirtilen ret sebepleri, taraflarca aksi kararlaştırılmamış ise, doğal olarak 'Yasaklılık sebepleri' başlıklı 40'ıncı maddede belirtilen hâkimin yasaklılık hâllerini de kapsar. İkinci fıkranın son cümlesi ile hakemin kötü niyetle reddi suretiyle tahkimin geciktirilmesinin önlenmesi istenmiştir (HMK m. 417 gerekçesi). Gerekçe için bkz. <https://app.e-uyar.com/gerekce/index/853f5bf3-8e72-4da9-9355-6d54331066aa>, Erişim Tarihi: 20.01.2024

¹¹⁵ Rabi Koral, "İç Hukukumuzda Tahkim", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 13, S. 3, 1947, s. 1057. Aynı yönde ayrıca bkz. Taşkın, Sözleşme, s. 255; Prütting/Gehrlein, s. 2488.

sında işlevsel bir benzerlik vardır.¹¹⁶ Hâkim görüşe göre ise, tarafsızlık ve bağımsızlıktan şüphe etmeyi gerektiren durumlar temelde aynı olduğundan hâkimler için öngörülen çekinme ve ret sebepleri,¹¹⁷ hakemler bakımından da geçerlidir.¹¹⁸

Yargıtay hâkimler için söz konusu olan memnuiyet sebeplerine dayanılarak da hakemlerin reddi yoluna başvurulabileceğini kabul etmektedir.¹¹⁹ Ayrıca hem doktrine¹²⁰ hem de Yargıtay'a göre,¹²¹ menfaatlerin gözetilmesi bağlamında yasaklılık hâlleri mevcut ise, talep aranmaksızın hakemin davaya bakmaktan çekilmesi gerekir.

¹¹⁶ Pfister, s. 87-89.

¹¹⁷ Yeğenil, s. 265; Konuralp, s. 183; Balaban, s. 5028; İzzet Karadaş, 6100 sayılı HMK'da Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 139. Alman hukuku doktrininde aynı yönde bkz. Hilgard, s. 456.

¹¹⁸ Yavuz Alangoya, Medenî Usûl Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1973, s. 121; İlhan E. Postacıoğlu/Sümer Altay, Medenî Usûl Hukuku Dersleri, 7. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015, s. 1043; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 622; Pekcanitez/Yeşilirmak, s. 2692; Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 764-765; Özbay/Korucu, s. 68; Sabri Şakir Ansay, Hukuk Yargılama Usulleri, 7. Baskı, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1960, s. 412; Balaban, s. 5028; Özbek, Hakemin Reddi, s. 69-70; Özbek, Tahkim, s. 1023; Murat Atalı/İbrahim Ermenek/Ersin Erdoğan, Medenî Usûl Hukuku, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 750; Karadaş, s. 139; Erol Ertekin/İzzet Karataş, Uygulamada İhtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi Tanınması, Ankara, 1997, s. 186.

¹¹⁹ "Öte yandan HUMK'un 28. maddesinde sayılan [memnuiyet] sebepleri yalnız hâkimin bizzat davadan çekilmesi ile ilgili olmayıp aynı zamanda ve gerektiğinde taraflardan birinin reddi hâkim isteminde bulunmasına da olanak vermektedir. Nitekim maddenin ilk fıkrasında [talep edilmese bile bizzat istinkafa mecburdur] hükmüne yer verilmiştir O hâlde hakemlerin, reddi hâkim sebeplerine dayanılarak red olunabileceği yolundaki HUMK'un 521/1 madde hükmü hakemin davaya bakmaktan memnun olduğunun ileri sürülmesine engel değildir", Yargıtay 15. HD, T. 06.06.1988, E. 1988/1646, K. 1988/2157, (Postacıoğlu/Altay, s. 1043, dn. 37).

¹²⁰ Kuru, s. 6026; Yılmaz, s. 5455; Umar, s. 1209; Ansay, s. 412; Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 765; Konuralp, s. 182.

¹²¹ "...Reddedilen hakemin uyuşmazlıkta taraf olan davalı K Holding AŞ'nin yönetim kurulu başkanı olduğunda çekişme yoktur. O hâlde adı anılan hakem aralarında yarar çatışması bulunan taraflardan birinin temsilcisi olması itibarıyla HUMK'un 521. maddesi yardımıyla aynı Yasanın 28/4 ve 29/3. maddeleri hükmünce davaya bakmaktan memnudur ve istinkafa da mecburdur. Bu yön kamu düzeni ile ilgili olduğundan esasen bir talebe gerek olmadığı gibi bu nedene dayanarak yapılacak talep bir süre ile de sınırlı değildir..." Yargıtay 20. HD, T. 28.03.2002, E. 2002/1955, K. 2002/2791 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi 30.11.2023).

Doktrinde, hakemin yasaklılığı ifadesinin, hakemin HMK m. 34'deki hâkimin yasaklılık sebeplerine dayanılarak reddedilebileceği şeklinde anlaşılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, hakem ve taraflar arasındaki dördüncü dereceye kadar olan hısımlık ilişkisi mutlak ret sebebi olarak kabul edilebilir. Bu dereceden sonraki hısımlık ilişkileri bağlamında ise, sosyal ilişkiler sebebiyle hakem reddedilebilir.¹²²

Kanaatimizce hakemin reddi sebepleri bakımından mutlak ret sebebi nisbî ret sebebi şeklinde bir ayırım yapılmasına gerek yoktur. Hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığından şüphe edilmeyi gerektiren her durum hakemin reddi sebebi teşkil edebilir. Bunu karşılık, bağımsızlık ve tarafsızlık arasında bir ayırım yapılmalıdır. Hâkim için getirilen bağımsızlık koşulu kuvvetler ayrılığı ilkesinden kaynaklanmaktadır. Burada amaç taraflardan bağımsızlığın yanı sıra devletin diğer organlarından da bağımsızlığın sağlanmasıdır. Tahkim yargılamasında anayasal anlamda kuvvetler ayrılığı söz konusu olmayıp sadece taraflardan bağımsızlık esası geçerlidir.¹²³ Bununla birlikte tarafsızlık konusunda hâkim için geçerli olan şartlar hakem için de geçerli olmalıdır. Hâkimin tarafsız olamayacağına öngörüldüğü hâllerde hakemin de tarafsız olamayacağı söylenebilir. Bu bağlamda, hâkimin yasaklı olduğu hâllerden birinin hakem bakımından gerçekleşmesi hâlinde, tarafsızlığın sağlanması tehlikeye gireceği için yasaklılık sebeplerine dayanılarak hakemin reddi talep edilebilir. Aynı şekilde hâkimin reddi sebeplerinin varlığı hâlinde de hakemin tarafsızlığından şüphe edilmesi mümkündür. Ancak belirtmek gerekir ki, hakemin reddi sebepleri hâkimin reddi sebeplerine göre daha dardır.¹²⁴ Diğer bir ifade ile hâkimin reddinin talep edilebileceği her durum da hakemin reddi de istenemez. Örneğin, HMK m. 36/1-c uyarınca uyuşmazlıkta arabuluculuk veya uzlaştırmacılık yapmış bulunması hâkimin reddi sebebidir. Ancak bu durum tahkimde hakemin reddi sebebi teşkil etmez. Zira uyuşmazlıkta daha önceden arabuluculuk veya uzlaştırmacılık

¹²² Balaban, s. 5031.

¹²³ Aynı yönde bkz. Pfister, s. 90. Hakemlerin bağımsızlığı ile hâkimlerin bağımsızlığının mahiyeti itibarıyla birbirinden farklı olduğuna ilişkin bkz. Kalpsüz, Bağımsızlık, s. 33.

¹²⁴ Özbek, Hakemin Reddi, s. 71; Özbek, Tahkim, s. 1024; Nomer, Kamu Düzeni, s. 566.

yapan üçüncü kişinin tahkim yargılamasında hakemlik yapmasına engel yoktur.¹²⁵ Nitekim, Türkiye Arabulucular Etik Kuralları m. 4/6'ya göre, "Arabulucu, bu sıfatla görev yaptığı uyuşmazlık ile ilgili olarak açılan davada, daha sonra, avukat olarak görev üstlenemez. Ancak, taraflar açık ve yazılı onayları ile birlikte talep ederlerse, açılan tahkim yargılamasında hakemlik yapabilir". O hâlde tarafların açıkça rıza göstermiş olmaları hâlinde üçüncü kişinin hakemlik yapması mümkün olduğundan hakemin reddi söz konusu olamaz.

Hâkimin yasaklılığı hâlleri hakemler bakımından da geçerli olmakla birlikte, bu durumun taraflarca bilinmemesi sebebiyle hakemin reddinin istenemediği ve hakem tarafından karar verilmesi durumunda, verilen kararın hüküm ve sonuç doğurup doğurmayacağına değerlendirilmesi gerekir. Yasaklı hâkimin görevden çekinmeyip davaya devam etmesi halinde HMK'nın 43'üncü maddesi uyarınca istinaf, 44'üncü maddesi uyarınca ise temyiz yoluna başvurulabilir. Hakem kararlarına karşı ise istinaf ve temyiz yolu açık olmayıp HMK'nın 439'uncu maddesi uyarınca tahkim yeri bölge adliye mahkemesinde iptal davası açılabilir. Hakem kararlarına karşı iptal davası ancak Kanun'da öngörülen sebeplere dayanılarak açılabilir. Yasaklılık hâllerinin bulunmasına rağmen hakemin yargılama yapıp karar vermiş olması ise iptal sebepleri arasında yer almaz. Ancak yasaklılık hâllerinin mevcut olduğunun hakem tarafından taraflara açıklanmamış olması, hakem sözleşmesinin hile ile sakatlanmış olması sonucunu doğurur ve HMK m. 439/II hükmü kapsamında iptal sebebi sayılarak iptal davası açılabilir.¹²⁶

II. HAKEMİN REDDİ USULÜ

Taraflar, hakemin reddi usulünü serbestçe kararlaştırabilirler (HMK m. 418/I).¹²⁷ Bu durum, tahkim yargılamasında taraf iradesine üstünlük tanınmasının bir sonucudur.¹²⁸ Hakemin reddi usulünün taraflarca serbestçe kararlaştırılabilecek olması, tarafların sınırsız bir ser-

¹²⁵ Özbek, Hakemin Reddi, s. 73.

¹²⁶ Umar, s. 1209.

¹²⁷ Aynı hüküm Alman Medeni Usul Kanunu'nda da yer almaktadır (ZPO Art. 1037, Abs. 1). Uygulamada tarafların bu yönde anlaşma yaptıkları sık karşılaşılan bir durum değildir (Weber-Stecher, Art. 367, N. 10; Balkar Bozkurt, s. 287; Yeşilova, s. 611).

¹²⁸ Gasser/Rickli, s. 336; Sutter-somm/Seiler, Art. 369, N. 1; Gabriel/Buhr, Art. 369, N. 6; Kröll, s. 196; Wiczorek/Schütze, s. 468; Özbek, Tahkim, s. 1022.

bestliğe sahip olduğu anlamına gelmez. Hakemin reddi usulü, taraflar arasındaki eşitliği bozucu şekilde düzenlenemez.¹²⁹

Tarafların hakemin reddi usulünü tahkim sözleşmesinde belirlemesi mümkün olmakla birlikte böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır.¹³⁰ Tahkim sözleşmesi dışında, taraflar arasında yer alan tahkim şartında da hakemin reddi usulü kararlaştırılmış olabilir. Örneğin, taraflar tahkim şartında tahkim usulüne UNCITRAL tahkim kurallarının uygulanacağını kararlaştırmışlarsa, hakemin reddi hâlinde öncelikli olarak UNCITRAL tahkim kuralları uygulanır.¹³¹ Ancak taraflarca hakemin reddi usulünün belirlenmemesi hâlinde HMK m. 417 ve 418 hükümlerine göre belirleme yapılır.¹³²

A. Ret Talebinin İleri Sürülmesi

1. Hakemin Reddi Talebinin Taraflarca İleri Sürülmesi

Tahkim yargılamasının tarafları, hakemin kararlaştırılan niteliklere sahip olmadığını, kararlaştırılan tahkim usulünde öngörülen bir ret sebebinin mevcut olduğunu veya tarafsızlıktan şüphe edilmeyi haklı gösteren durum ve koşulların gerçekleştiğini ileri sürerek hakemin reddini talep edebilirler. Hakemin reddi talebi ile birlikte, reddedilen hakem yerine yeni bir hakem seçilmesi istenemez. Hakemin reddi talebi hakkında karar verilmeden, hakem yerine başka bir hakemin seçilmesi söz konusu olamaz.¹³³ Zira henüz hakemin reddi talebinin kabul edilip edilmeyeceği belli değildir.

Tahkim yargılamasının tarafları, seçilen tek hakemi reddedebileceği gibi, hakem kurulu üyelerinden bazılarını veya tümünü red-

¹²⁹ Konuralp, s. 184.

¹³⁰ Ekşi, s. 148. Taraflar hakemin reddi usulünü tahkim sözleşmesinde veya başka bir belgede düzenleyebilirler (Özbek, Tahkim, s. 1029).

¹³¹ Weber-Stecher, Art. 367, N. 8; Ekşi, s. 148; Balkar Bozkurt, s. 287; Özbek, Hakemin Reddi, s. 76.

¹³² Ekşi, s. 148; Özbek, Hakemin Reddi, s. 76; Özbek, Tahkim, s. 1029.

¹³³ Kuru, s. 6030; "Bu davada hem hakemin reddi cihetine gidilmiş ve hem de bu hakem yerine diğer bir hakemin mahkemece tayini istenmiştir. Oysa bu iki isteğin aynı davada ileri sürülmesi mümkün değildir. Çünkü hakem reddi ile ilgili konu kesin olarak hallolunmadan esasen o hakem yerine bir başkasının seçilmesi düşünülemez" Yargıtay 4. HD, 6.4.1981, 1117/4445 (Yasa 1981/6, s. 808-809; Kuru, s. 6030).

dedebilir. Bu bağlamda, HMK'nın 418'inci maddesinin ikinci fıkrası, hakemin reddi talebi hakkında, hakem kurulunun diğer üyelerinin karar çoğunluğuna sahip olması hâline özgüdür. Üç kişilik hakem kurulunda bir üyenin reddedilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. HMK'nın 418'inci maddesinin dördüncü fıkrasında ise seçilen tek hakemin, hakem kurulunun tümünün veya karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi düzenlenmiştir. Karar çoğunluğunu ortadan kaldırmayacak sayıda hakemin reddi talebinin hakem kuruluna yöneltilmesi gerekirken diğer durumlarda mahkemeye başvurulması gerekir.

Taraflardan birinin kendisi tarafından atanan hakemi reddedip reddedemeyeceği üzerinde de durulmalıdır. HMK'nın 417'inci maddesinde bu husus açıkça düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre, taraflardan birisi kendi atadığı veya atanmasına katıldığı hakemi yalnızca hakemin atanma tarihinden sonra öğrendiği ret sebeplerine dayanarak reddedebilir.¹³⁴ Görüldüğü üzere, taraflardan birisi kendisi tarafından atanan bir hakemi dahi reddedebilmektedir. Ancak böyle bir durumda hakemin reddedilmesi ret sebebinin hakemin atanma tarihinden sonra öğrenilmesine bağlıdır. Diğer bir ifade ile, hakemi atayan taraf, ret sebebinin hakemin atanma tarihinden önce biliyorsa, hakemin reddini talep edemez. Bu şekilde bir sınırlama getirilmesi, hakemi atayan veya atanmasına katılan tarafın haksız yere ret talebinde bulunmasına engel olma ve tahkim yargılamasının daha hızlı bir şekilde sonuçlanmasını sağlama amacı taşır.¹³⁵ Zira taraflar hakemi seçerken bildikleri, ancak önemsemedikleri bir sebebe dayanıp hakemin reddini isteyerek tahkim yargılamasını sekteye uğratabilirler.¹³⁶ Bu durum ise, dürüstlük ve iyi niyet kurallarıyla bağdaşmaz.¹³⁷

¹³⁴ Alman Medeni Usul Kanunu'nda da bir tarafın atadığı veya atanmasına yardım ettiği bir hakemi, yalnızca atama sonrasında öğrendiği nedenlerle reddedebileceği düzenlenmiştir (ZPO Art. Abs. 2).

¹³⁵ Pfister, s. 180; Yılmaz, s. 5452; Konuralp, s. 184; Weber-Stecher, Art. 367, N. 27; Çon, s. 113; Özbek, Hakemin Reddi, s. 75; Özbek, Tahkim, s. 1011; Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 751; Karadaş, s. 137.

¹³⁶ Pfister, s. 180; Balkar Bozkurt, s. 305; Kayalı, Bağımsızlık, s. 131-132; Kaplan, Bağımsızlık, s. 47.

¹³⁷ Dasser, Art. 367, N. 15; Weber-Stecher, Art. 367, N. 27; Sutter-Somm/Seiler, Art. 367, N. 10; Balkar Bozkurt, s. 305; Kaplan, Bağımsızlık, s. 47; Kayalı, Bağımsızlık, s. 132.

HMK'nın 417'nci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "atanmasına katıldığı" ifadesinden ne anlaşılması gerektiğine de değinilmelidir. Burada kastedilen husus, tarafların her ikisinin de aynı kişiyi hakem olarak görevlendirmesi veya üçüncü hakemin taraflarca birlikte belirlenmesidir. Böyle bir durumda, taraflardan her biri hakemin seçilmesine katılmış olmaktadır.¹³⁸

2. Ret Talebinin Diğer Tarafa Bildirilmesi

Ret talebi, karşı tarafa değil, hakem kuruluna (veya mahkemeye) hitaben ileri sürülmelidir.¹³⁹ Ayrıca hakemi reddetmek isteyen taraf, ret talebini karşı tarafa yazılı olarak bildirir. Belirtmek gerekir ki, HMK'nın 418/II'nci maddesinde iki ayrı durum söz konusudur. Bunlar, hakemin reddi talebinde bulunulması ve hakemin reddi talebinde bulunulduğunun karşı tarafa yazılı olarak bildirilmesidir. Hakemi reddetmek isteyen tarafın talebini hakem kuruluna iletmesinin ardından diğer tarafa yazılı olarak bildirim yapma yükümlülüğü de bulunmaktadır. Ayrıca ret talebine karşı cevap verebilmesi açısından ret sebeplerinin de diğer tarafa bildirilmesi önem taşır.¹⁴⁰

Ret talebinde bulunan tarafın, talebini karşı tarafa yazılı olarak bildirmesi gerekir. Sözlü bildirim yapılması yeterli değildir. Ret talebinin diğer tarafa yazılı olarak bildirilmemiş olması hâlinde, hukukî dinlenilme hakkının gereği olarak bu bildirim hakem kurulunca yapılması gerekir. Hakem kurulunun böyle bir bildirim yapmadan karar vermesi, hakem kararının iptaline neden olabilir.¹⁴¹ Ret talebinin doğrudan mahkemeye yapıldığı durumlarda, diğer tarafa bildirim yapılmamışsa, mahkemenin bu bildirimini diğer tarafa ve hakemlere yapması gerekir. Zira diğer tarafın hukukî dinlenilme hakkı tanınması ve hakeme çekilme hakkı tanınması bakımından bu bildirim yapılması önem taşır.¹⁴²

Karşı tarafa ret konusunda doğrudan mı yoksa hakem kurulu (veya mahkeme) aracılığıyla mı bildirim yapılacağına değinilmelidir.

¹³⁸ Ekşi, s. 146.

¹³⁹ Umar, s. 1211.

¹⁴⁰ Özbek, Hakemin Reddi, s. 77.

¹⁴¹ Özbek, Hakemin Reddi, s. 77; Özbek, Tahkim, s. 1030.

¹⁴² Özbek, Hakemin Reddi, s. 77.

Kanaatimizce, hakemin reddi talebinde bulunan tarafın karşı tarafa doğrudan bildirim yapması gerekir. Zira Kanun'da yer alan "bu talebini karşı tarafa yazılı olarak bildirir" ifadesi, herhangi bir aracı kullanmaksızın ret talebinde bulunan tarafın diğer tarafa bildirim yapacağına işaret etmektedir. Şayet hakem kurulu veya mahkeme aracılığıyla bildirim yapılması istenseydi, Kanun'a "ret talebini alan hakem kurulu (veya mahkeme) karşı tarafa derhâl bildirim yapar" şeklinde ifade eklenebilirdi. Burada amaç, karşı tarafa ret talebini kabul edip etmeme hususunda düşünme imkânı vermektir.

Hakemin reddi talebinde bulunan tarafın bu talebini diğer tarafa hangi süre içerisinde bildirmesi gerektiğine ilişkin Kanun'da açıklık yoktur. Kanaatimizce ret süresi içerisinde bu bildirim yapılması uygun olur.

3. Hakemin Kendiliğinden Çekilmesi

Taraflardan birinin hakemi reddetmesi hâlinde, hakem çekilme hakkına sahiptir. Hakem, ret talebi açıkça dayanaktan yoksun değilse ya da tahkim yargılamasını uzatma amacıyla yapılmıyorsa, kendiliğinden çekilmeyi tercih edebilir.¹⁴³ Hakemin reddinin talep edilmesi durumunda, hakem kendiliğinden çekilebileceği gibi ret talebi hakkında bir karar verilmesini de bekleyebilir. Hakem kendiliğinden çekilmek isterse, hakemin görevde kalması için zorlanması söz konusu olamaz.¹⁴⁴

Hakemin kendiliğinden çekilmesi ile hakem sözleşmesi feshedilmiş olur.¹⁴⁵ Belirtmek gerekir ki, hakemin görevden çekilmesi, tek başına, ret sebeplerinin oluştuğunu göstermez.¹⁴⁶ Örneğin, tarafsızlığından şüphe duyulduğu için ret talebinde bulunulmuşsa ve hakem

¹⁴³ Özbek, Hakemin Reddi, s. 64; Özbek, Tahkim, s. 1018.

¹⁴⁴ Pfister, s. 194; Balkar Bozkurt, s. 285. Hakemin ret talebinin dayanaktan yoksun olması hâlinde görevden çekilemeyeceğine ilişkin bkz. Pfister, s. 194.

¹⁴⁵ Günter Henn, Schiedsverfahrensrecht, 3. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg, 2000, s. 72; Dasser, Art. 369, N. 6.

¹⁴⁶ Mankowski, s. 306; Tanrıver, s. 365; Balkar Bozkurt, s. 285; Balaban, s. 5051. MTK m. 7/F/3 hükmünde bu husus açıkça ifade edilmiştir. Söz konusu hükme göre, "Hakemin görevinden çekilmesi veya diğer tarafın hakemin yetkisinin sona ermesine muvafakat etmesi, hakemin ret sebeplerinin varlığının kabulü anlamına gelmez".

kendiliğinden çekilmişse, bu durum hakemin taraf tuttuğu anlamına gelmez. Hakem, kendisine güven duyulmadığı bir tahkim yargılamasında daha fazla görev yapmak istemeyebilir. Bu nedenle, çekilmeyi tercih edebilir.¹⁴⁷

B. Ret Talebinin Süresi

Hakemi reddetmek isteyen taraf, hakemin veya hakem kurulunun seçiminden ya da hakemin reddi talebinde bulunabileceği bir durumun ortaya çıktığını öğrendiği tarihten itibaren iki hafta içinde ret talebinde bulunabilir (HMK m. 418/II).¹⁴⁸ Görüldüğü üzere hakemin reddi iki hafta ile sınırlandırılmıştır. Hakemin reddi talebinin belirli bir süreye tabi tutulması, hakkın kötüye kullanılmasına engel olma, zaman ve para kaybını en aza indirme amacı taşır.¹⁴⁹ Zira âdil ve tarafsız bir yargılamanın gerçekleşmesinin sağlanması için hakemin reddi talep edilebileceği gibi usulü birtakım avantajlar elde etme ve yargılamayı geciktirme niyetiyle de bu yola başvurulabilir.¹⁵⁰ Bu nedenle, ret talebinde bulunulması için belirli bir süre öngörülmesi, kötü niyetli hareket edilmesinin önüne geçilmesi bakımından önem taşır.

Davaya bakmaktan yasaklılık hâlleri gibi kamu düzenine ilişkin bir sebeple hakemin reddinin süre sınırlaması olmaksızın yargılamanın her aşamasında talep edilebileceği ileri sürülmektedir.¹⁵¹ Taraflar-

¹⁴⁷ Mankowski, s. 306.

¹⁴⁸ Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda bu süre otuz gün olarak belirlenmiştir (m. 7/D/2). Alman Medeni Usul Kanunu'nda HMK ile aynı doğrultuda düzenleme yer almaktadır. Söz konusu düzenlemeye göre, hakem kurulunun oluşmasından veya ZPO Art. 1036 Abs. 2 kapsamında yer alan durumdan haberdar olduktan sonraki iki hafta içinde ret gerekçesini hakem kuruluna yazılı olarak sunmalıdır (ZPO Art. 1037, Abs. 2). Ayrıca Alman hukukuna göre taraflar farklı ret süresi de kararlaştırabilirler (Henn, s. 72; Prütting/Gehrlein, s. 2490).

¹⁴⁹ Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 7; Balkar Bozkurt, s. 306; Kayalı, Bağımsızlık, s. 109; Yeşilova, s. 608.

¹⁵⁰ Yeşilova, s. 604-605.

¹⁵¹ Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 765; Özbay/Korucu, s. 69-70; Yılmaz, s. 5454; Özbek, Hakemin Reddi, s. 77; Çon, s. 114 " ... Bir anonim şirkette genel müdür olarak görev yapan bir kişinin o şirketin temsilcisi ve davanın tarafı sayılması gerektiğinden aynı şirketin davasında hakem olarak görev almasının, tarafsız olması gereken hakemlik müessesesiyle bağdaşmayacağı ortadadır. Bu durumda hakem... davaya bakmaktan yasaklı olduğu gibi HUMK'un 29. maddesinin 6. bendinde (umumiyetle hâkimin bir tarafılığından şüpheli mucip esbabı mühimme bulun-

dan her biri, hakemin çekilmesini gerektiren sebeplerin varlığı konusunda aralarında uyumsuzluk olursa, mahkemeden hakemin yetkisinin sona erdirilmesi konusunda karar verilmesini isteyebilir. Mahkemenin vereceği karar kesindir (HMK m. 420/II).

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 418/II'de hakemin reddinin talep edilmesi için iki haftalık süre öngörülmeyle birlikte, sürenin geçirilmesi hâlinde, sonuçların ne olacağı açıkça belirtilmemiştir. Hakemin reddi sebebinin mevcut olduğunu öğrenen tarafın süresi içinde hakemin reddini talep etmemesi hâlinde, bu hakkından feragat ettiği, sürenin geçmesiyle hakkın düşeceği ileri sürülmektedir.¹⁵² Ayrıca bu süresi içinde kanaatimizce de süresi içinde hakemin reddini istemeyen taraf, daha sonra aynı nedene dayanarak ret talebinde bulunamamalıdır. Zira hakemin reddi talebinin süreyle sınırlandırılması hakkın kötüye kullanılmasına ve zaman kaybına ve gereksiz masraf yapılmasına engel olma amacı taşır. Süresinden sonra da hakemin reddedilebileceği kabul edilirse, Kanun'da süre öngörülmesinin bir anlamı kalmaz.¹⁵³

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 418'inci maddesinin dördüncü fıkrasında, seçilen tek hakemin, hakem kurulunun tümünün veya karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemi reddi hâlinde sadece mahkemeye başvurulabileceği belirtilmiş olmakla birlikte, hangi süre içerisinde mahkemeye başvurulacağı açıkça düzenlenmemiştir. Doktrinde haklı olarak belirtildiği üzere, diğer durumlarda hakemin reddi için öngörülen iki haftalık sürenin, böyle bir durum bakımından da geçerli olduğu kabul edilmelidir.¹⁵⁴

ması) da ret sebebi olarak kabul edilmektedir... Esasen Yasanın 28. maddesi hükümüne bu davaya bakmaktan memnu olan ve istinkafa mecbur olan hakemle ilgili ret talebi, işin kamu düzeniyle ilgili olması nedeniyle bir süreyle de sınırlandırılmaz..." Yargıtay 15. HD, T. 18.01.2006, 5778/93 (Yılmaz, s. 5454-5455).

¹⁵² Mankowski, s. 312; Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 8; Dasser, Art. 367, N. 18; Weber-Stecher, Art. 367, N. 32; Sutter-Somm/Seiler, Art. 369, N. 5; Schwander, Art. 369, N. 6; Prütting/Gehrlein, s. 2490; Balkar Bozkurt, s. 343; Kaplan, Bağımsızlık, s. 70; Kaplan, Usule Aykırılık, s. 112; Kayalı, Bağımsızlık, s. 78-79; Yeşilova, s. 609. Tarafsızlık veya bağımsız ilkesini ihlâl eden bazı durumlarda hakemin reddi talebinin süresi içinde ileri sürülmemesi, hakkın düşmesine neden olmaz (Özbek, Hakemin Reddi, s. 42, 57; Kemal Dayınlarlı, HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim, Sözkese Matbaası, Ankara, 1997, s. 50).

¹⁵³ Aynı yönde ayrıca bkz. Balkar Bozkurt, s. 344.

¹⁵⁴ Konuralp, s. 185.

C. Ret Sebebinin Gerçekleştiğinin İspatı

Tahkim yargılamasının taraflarına, görevlendirilen hakemi bağımsızlığından ve tarafsızlığından şüphe duyulmasını haklı gösteren durumların gerçekleşmesi hâlinde reddetme imkânı tanınmıştır. Ancak tarafların bu hakkı kötüye kullanması imkân dâhilindedir. Bu nedenle, kanun koyucu, hakemin reddi talebinin kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla hakemin reddinin gerekçeli olarak istenebileceğini düzenlemiştir.¹⁵⁵ Hakemin reddi talebinde bulunan tarafın ret sebebinin gerçekleştiğini ispatlaması gerekir.¹⁵⁶ Ret talebini inceleyecek olan merciin ret sebeplerinin mevcut olup olmadığını re'sen araştırma mecburiyeti yoktur.¹⁵⁷

Hakemin reddi talebinde bulunan tarafın, ret sebebinin ne zaman ve nasıl öğrenildiğine dair delil sunması gerekir.¹⁵⁸ Hakemin taraflı davranması gizli bir durum olup, bunun ispatı için hakemin reddini talep eden tarafın doğrudan delil göstermesi ve somut ve objektif olarak ispatlanması oldukça zordur.¹⁵⁹ Zira tarafsızlık, hakemin düşüncesine ilişkin soyut ve öznel sübjektif nitelik taşır.¹⁶⁰ Bu bağlamda taraflı davranıldığı gerekçesiyle hakemin reddi talebinde bulunulması hâlinde aranan ispat ölçüsünün ne olacağı önem arz etmektedir. Bir görüşe göre, sıkı ispat koşulları yerine, hakemin tarafsız davranmadığının somut emarelerle ispatlanması yeterli olarak kabul edilmelidir.¹⁶¹ Di-

¹⁵⁵ Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 765-766.

¹⁵⁶ Gabriel/Buhr, Art. 369, N. 37; Weber-Stecher, Art. 369, N. 26. İspat yükünün sadece hakemin reddi talebinde bulunan tarafa yükletilmesinin eleştiriye açık olduğuna ilişkin bkz. Pfister, s. 186.

¹⁵⁷ Weber-Stecher, Art. 369, N. 26.

¹⁵⁸ Pfister, s. 187.

¹⁵⁹ Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 3; Dasser, Art. 367, N. 13; Schwander, Art. 367, N. 11; Pfister, s. 76; Kaplan, Bağımsızlık, s. 59; Kaplan, Usule Aykırılık, s. 110; Nomer, Kamu Düzeni, s. 569.

¹⁶⁰ Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 3; Schwander, Art. 367, N. 11; Boog/Stark-Traber, Art. 363, N. 10; Koch, s. 328; Sam Luttrell, Bias Challenges in International Commercial Arbitration, The Need for A Real Danger Test, 2009, s. 23; Kayalı, Mesele, s. 1487; Kayalı, Bağımsızlık, s. 22; Kalpsüz, Bağımsızlık, s. 30; Kalpsüz, Tahkim, s. 56; Yeşilova, s. 177; Balkar Bozkurt, s. 338; Karaca, s. 208.

¹⁶¹ Planinic/Erk-Kubat, Art. 367, N. 3; Dasser, Art. 369, N. 4; Kaplan, Bağımsızlık, s. 59; Kaplan, Usule Aykırılık, s. 110; Özbek, Hakemin Reddi, s. 74; Nomer, Kamu Düzeni, s. 569; "...tahkim yargılamasına ilişkin dosya ile mahkememize açılan işbu dosya kapsamı bir bütün olarak değerlendirildiğinde reddi talep edilen hakemlerin HMK 417. maddesinde sözü edilen tarafsızlık ve bağımsızlıklarından

ğer görüşe göre ise, hukukî belirlilik ilkesinin bir gereği olarak hakemin taraflı davranmasının hakem kararına etki ettiğinin yüksek ispat ölçüsüyle ispatlanması gerekir.¹⁶² Kanaatimizce ispat ölçüsünün her somut durum özelinde ayrı ayrı değerlendirilmesi uygun olur. Hakemin tarafsız olmadığı hususu bazı hâllerde yüksek ispat ölçüsüyle ispatlanabilir. Hakemin taraflardan birinin çok yakın akrabası olduğunun sonradan öğrenilmesi ve ret talebinde bulunulması hâlinde tarafsız olunmayacağı olgusunun ispatlanması bu duruma örnek olarak verilebilir. Buna karşılık, kesin bir şekilde ispatın yapılamadığı bazı durumlarda, hakemin tarafsız olmadığına yaklaşık ispat ölçüsünde ispatlanması da yeterli olarak kabul edilmelidir.

Hakemin tarafsız davranmadığının yargılama sırasında dışa yansıyan hâl ve davranışlarından anlaşılması da mümkündür.¹⁶³ Örneğin, bir tarafın sunduğu delillerin haklı neden olmaksızın karar verirken dikkate alınmaması tarafsız davranmadığının bir göstergesidir.¹⁶⁴ Tarafsızlık kişinin iç dünyasına ilişkin bir durumdur. Bu nedenle, kişilerin kendi iç dünyasındaki duygu ve düşünceler dışa yansımadığı sürece dikkate alınmaz ve hukukî sonuç doğurmaz.¹⁶⁵

Hakemin bağımsız olmadığı iddiasının ispatı, hakemin tarafsızlığına göre daha kolay bir şekilde ispatlanabilir. Zira bu tür bir ilişkinin (bağımsızlığını) mevcut olduğunun belirli bağlantı, ilişki ve durumlar ile somut şekilde tespiti mümkün olduğu için hakemin bağımsızlığına yönelik değerlendirme objektif olarak yapılabilir.¹⁶⁶

şüphe edilmesini haklı gösteren durum ve koşulların gerçekleştiği iddiasının sübutuna elverişli somut delillere rastlanılmadığı gibi tahkim yargılaması sürecinde alınan kararlara yönelik HMK 439. maddesi kapsamında (HMK 439/2-b,f maddesi) Bölge Adliye Mahkemesi nezdinde açılabilecek iptal davası ile yargısal denetimin yapılabileceği sonuç ve kanaatine varılarak yasal koşulları gerçekleşmeyen hakemlerin reddi talebinin reddine dair aşağıdaki şekilde karar vermek gerekmiştir”, Ankara 13. Asliye Ticaret Mahkemesi, T. 14.09.2020, 280/350 (Özbek, Hakemin Reddi, s. 74, dn. 96).

¹⁶² Özbek, Hakemin Reddi, s. 60.

¹⁶³ Can/Tuna, s. 275.

¹⁶⁴ Can/Tuna, s. 275.

¹⁶⁵ Can/Tuna, s. 275.

¹⁶⁶ Kalpsüz, Bağımsızlık, s. 30; Kayalı, Mesele, s. 1486; Balkar Bozkurt, s. 338; Karaca, s. 208; Kayalı, Bağımsızlık, s. 20.

D. Ret Talebinin İncelenmesi

a. Hakem Kurulunca İnceleme

Reddedilen hakem kendiliğinden çekilmez veya diğer taraf reddi kabul etmez ise, ret hakkında hakem kurulunca karar verilir (HMK m. 418/II). Belirtmek gerekir ki hakemin reddine ilişkin her talep, hakem kurulunca incelenip karara bağlanamaz. Ret talebi, ancak hakem kurulundan bir veya birden çok hakemin reddi hâlinde hakem kurulu tarafından incelenir. Ayrıca, hakem kurulu tarafından inceleme yapılabilmesi için, hakem kurulundan karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddedilmemiş olması gerekir. Zira tek hakemin, hakemlerin tamamının veya karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi için ancak mahkemeye başvurulabilir.

Ret talebi hakkında hakem kurulunca karar verilebilmesi için hakemin kendiliğinden çekilmemesi veya diğer tarafın talebi kabul etmemesi gerekir. Bununla birlikte, hakem kendiliğinden çekilmemesine rağmen diğer taraf ret talebini kabul ederse, taraflar bu hususta anlaşmazlıkları için hakemin görevi sona erer.¹⁶⁷ Hakem kurulu artık ret talebi hakkında karar veremez.¹⁶⁸ Böyle bir durumda istisnalar hariç olmak üzere, yeniden hakem seçilmesi yoluna gidilmesi gerekir.¹⁶⁹

Doktrinde bir görüşe göre, HMK m. 418/II uyarınca hakem kurulundan bir üyenin reddi hâlinde, ret talebi hakkında hakem kurulunca karar verilir ve verilen karara karşı yargı yoluna başvurulamaz. HMK m. 418/III uyarınca ise hakem kurulundan sadece bir hakemin reddi hâlinde dahi, ret talebi hakkında hakem kurulu karar verecek ve verilen talebin reddi kararına karşı bir ay içinde mahkemeye başvurulabilir. O hâlde, HMK'nın 418'inci maddesinin ikinci ve üçüncü fıkrası arasında çelişki vardır.¹⁷⁰ Kanaatimizce, hakem kurulundan bir üyenin reddedilmesinin hem HMK m. 418/II'de hem de m. 418/III'de düzenlenmesi kanun yapma tekniği açısından sorunludur. Zira söz konusu

¹⁶⁷ "Bir hakem, hukuki veya fiilî sebeplerle görevini hiç ya da zamanında yerine getiremediği takdirde hakemlik görevi, çekilme veya tarafların bu yönde anlaşmaları suretiyle sona erer" (HMK m. 420/I).

¹⁶⁸ Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 751; Özbek, Hakemin Reddi, s. 78; Özbek, Tahkim, s. 1031.

¹⁶⁹ Özbek, Hakemin Reddi, s. 78.

¹⁷⁰ Ekşi, s. 147.

durum, uygulamada belirsizliğe neden olabilecek niteliktedir. Bu nedenle, her iki fıkranın birleştirilerek yeniden düzenleme yapılması yerinde olur. Bununla birlikte, HMK m. 418/II hükmü uyarınca hakem kurulundan bir üyenin reddi talebi hakkında verilen karara karşı başvuru yolunun bulunmadığı, HMK m. 418/III hükmü uyarınca ise ret talebinin reddi hâlinde mahkemeye başvurulabileceği, bu nedenle, her iki fıkra arasında çelişki bulunduğu görüşüne katılamamaktayız. Zira hakem kurulundan bir üyenin reddine ilişkin olarak hem HMK m. 418/II hem de m. 418/III hükümlerinde düzenleme yer alması kanun yapma tekniği açısından sorunlu olsa da bir bütün olarak değerlendirilmelidir. HMK m. 418/II hükmünden hakem kurulunca ret talebi hakkında verilen kararlara karşı başvuru yolunun bulunmadığı açıkça anlaşılmamaktadır. Bu nedenle, her iki fıkradaki düzenlemeyi birbirinin devamı niteliğindeki düzenlemeler olarak kabul etmek gerekir.

Reddi istenen hakemin söz konusu yargılamaya katılıp katılmayacağına ilişkin kanunda açıklık bulunmamaktadır. Karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıdaki hakemin veya seçilen tek hakemin reddi talebi mahkemece inceleneceğinden söz konusu durumlarda reddedilen hakem yargılamaya katılamaz. Bununla birlikte, hakem kurulundan sadece bir veya karar çoğunluğunu ortadan kaldırmayacak sayıda hakemin reddi hâlinde reddedilen hakemin yargılamaya katılıp katılmayacağı bir sorun teşkil etmektedir.¹⁷¹ Bu hususa ilişkin olarak doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre, talep hakkında hakem kurulunca karar verileceğinin düzenlenmesi ve kurulun oluşumuna ilişkin herhangi bir istisnaya açıkça yer verilmemiş olması reddi talep edilen hakemin de yargılamaya katılabilmesinin mümkün olduğunu gösterir. Reddi talep edilen hakemin yargılamaya katılmayacağına kabul edilmesi, geriye kalan hakemlerin karar yeter sayısını sağlayamama sorununun ortaya çıkmasına neden olabilir.¹⁷² Diğer görüşe göre, reddedilen hakem, menfaati bulunduğundan dolayı yargılamaya katılamaz.¹⁷³

¹⁷¹ İsviçre doktrininde ret hakkının kötüye kullanıldığının belli olduğu veya açıkça dayanaktan yoksun talepler hakkında hakem kurulunun kendisinin karar verebileceği ifade edilmektedir (Dasser, Art. 369, N. 3).

¹⁷² Yeşilova, s. 620.

¹⁷³ Yılmaz, s. 5456.

Doktrinde haklı olarak belirtildiği üzere,¹⁷⁴ ret talebi hakkında karar verme yetkisi hakem kurulundan alınarak sadece mahkemeye bırakılmalıdır. Zira tarafın kendi atadığı hakeme diğer tarafın atadığı hakemin reddi talebi hakkında karar verme yetkisi verilmesi kötüye kullanılabilir. Davacı hakemi ile hakem kurulu başkanının aralarında anlaşarak uydurma bir ret talebini kabul etmesi ihtimâl dâhilindedir. Ayrıca hakem kurulunun ret talebinin kabul etmesi hâlinde karara karşı mahkemeye başvurulamayacak olması, denetimsiz ve keyfi uygulamalara sebebiyet verebilir.

b. Mahkemece İnceleme

Tahkim yargılaması için tek hakem görevlendirilmesi ve bu hakemin reddi talebinde bulunulması hâlinde, talep hakkında hakemin karar vermesi mümkün olmayıp, mahkemece bir karar verilmesi gerekir. Aynı şekilde hakem kurulunun tüm üyelerinin ya da karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi hâlinde de hakem kurulunca bir karar verilmesi imkânsız olduğundan mahkeme ret talebi hakkında karar vermelidir. Zira böyle bir ret talebi hâlinde karar verecek bir hakem mekanizması bulunmamaktadır.¹⁷⁵ Bu bağlamda, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 418'inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan düzenleme, hakemin reddi talebi hakkında hakemlerin karar vermesinin mümkün olmadığı hâllere ilişkindir.

Hakemin reddi talebinin incelenmesi hususunda mahkeme iki durumda görev yapmaktadır. Birincisi, hakemin reddi talebinin doğrudan mahkemeye yapılması ve mahkemece incelenmesidir. İkinci durum ise, hakem kurulunun kararına karşı mahkemeye başvurulmasıdır. Hakem kurulundan bir veya birden çok hakemin reddini isteyen taraf, ret talebini ve gerekçesini hakem kuruluna bildirir. Ret talebinin kabul edilmediğini öğrenen taraf, bu tarihten itibaren karara karşı bir ay içinde mahkemeye başvurarak bu kararın kaldırılmasını ve hakem

¹⁷⁴ Özbek, Hakemin Reddi, s. 79; Özbek, Tahkim, s. 1032. Hakem kurulunun kendi üyeleri hakkında karar verecek olması psikolojik baskı unsuru oluşturur; bu yönüyle eleştiriye açıktır (Kayalı, Bağımsızlık, s. 111).

¹⁷⁵ Mustafa Kılıçoğlu, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Şerhi, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 1477. Hakem kurulunun tüm üyelerinin reddedilmesi hâlinde, daha ihtiyatlı davranılmalı ve hakem kurulunun tek bir üyesinin reddine kıyasla daha katı bir değerlendirme yapılması yerinde olur (Weber-Stecher, Art. 368, N. 3; Sutter-Somm/Seiler, Art. 368, N. 1).

veya hakemlerin reddine ilişkin talep hakkında karar verilmesini isteyebilir (HMK m. 418/III).¹⁷⁶ Hakemin reddi talebinin hakem kurulunca reddedilmesi hâlinde karara karşı başvuru yapılan mahkeme, sadece hakem kurulunun kaldırılmasına karar vermeyip, aynı zamanda hakemin reddi talebi hakkında da karar verir. Hakemin reddi talebinin öncelikle hakem kurulunca incelenecek olması, ret gerekçesinin haklı olup olmadığının hakem kurulu tarafından en doğru şekilde takdir edileceği, kötüye kullanılan ret talepleriyle zaman kaybına ve gereksiz masrafa engel olma düşüncesiyle kabul edilmektedir.¹⁷⁷

Belirtmek gerekir ki, hakem kurulunun ret talebinin reddine karar vermesi hâlinde durumu öğrenen taraf öğrendiği tarihten itibaren karara karşı bir ay içinde mahkemeye başvurarak kararın kaldırılmasını ve ret talebi hakkında karar verilmesini isteyebilir. Buna karşılık, hakem kurulu hakemin reddi talebini kabul etmişse verilen karara karşı mahkemeye başvurulması mümkün değildir. Hakem kurulunun ret talebini reddetmesi hâlinde karara karşı mahkemeye başvurulması imkânı tanınmasına rağmen kabul etmesi hâlinde başvuru yolunun kapatılmış olması bir çelişki teşkil eder.¹⁷⁸

Tahkim yargılamasında, mahkeme tarafından yapılacağı belirtilen işlerde görevli ve yetkili mahkeme, konusuna göre tahkim yeri asliye hukuk veya asliye ticaret mahkemesidir. Tahkim yeri belirlenmemiş ise görevli mahkeme, konusuna göre asliye hukuk veya asliye ticaret mahkemesi, yetkili mahkeme ise davalının Türkiye'deki yerleşim yeri, oturduğu yer veya işyeri mahkemesidir (HMK m. 410/I).

Hakemin reddi talebinin duruşmalı mı yoksa dosya üzerinden mi inceleneceğine değinilmelidir. Mülga Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nun 521'inci maddesinin üçüncü fıkrasında, ret talebi üzerine davayı görmeye yetkili hâkimin reddedilen hakemi ve iki tarafı dinledikten sonra kararını vereceği düzenlenmişti. Mülga HUMK döneminde hakemin reddi talebi hakkındaki kararın duruşmalı ola-

¹⁷⁶ Alman Medeni Usul Kanunu'na göre ise, ret talebinin kabul edilmemesi hâlinde kararın öğrenilmesinden itibaren bir ay içinde mahkemeye başvurulabilir. Tarafların buna ilişkin başka bir süre kararlaştırmaları da mümkündür (ZPO Art. 1037 Abs. 3).

¹⁷⁷ Balkar Bozkurt, s. 294; Taşkın, Tahkim, s. 118.

¹⁷⁸ Aynı yönde bkz. Özbek, Hakemin Reddi, s. 78; Özbek, Tahkim, s. 1031.

rak inceleneceği açıkça belirtilmişti. Ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda hakemin reddi talebinin nasıl inceleneceğine ilişkin bir açıklık mevcut değildir. HMK'da hâkimin reddi talebine ilişkin kararın dosya üzerinden inceleme yapılarak da verilebileceği düzenlenmiştir (m. 42/I). Bu hükmün, hakemin reddi bakımından da geçerli olup olmayacağı değerlendirilmelidir. HMK m. 444/I hükmüne göre, "Bu kısımda düzenlenen konularda, aksine hüküm bulunmadıkça bu Kanunun diğer hükümleri uygulanmaz". O hâlde hâkimin reddi talebinin dosya üzerinden de incelenebileceğine ilişkin hükmün hakemin reddi bakımından da geçerli olduğu söylenemez. Bununla birlikte, hakemin ret talebine ilişkin olarak savunma hakkını kullanabilmesi açısından incelemenin duruşmalı olarak yapılması uygun olur. Doktrinde de reddedilen hakemin dinlenilmesi ve taraflara hukuki dinlenme hakkı tanınması gerektiği ifade edilmektedir.¹⁷⁹

E. Hakemin Reddi Talebinin İncelenmesi Esnasında Tahkim Yargılamasının Durumu

Bağımsızlığından ve tarafsızlığından şüphe edildiği gerekçesiyle hakemin reddinin talep edilmesi hâlinde, hakemin de üyesi olduğu hakem kurulunun yargılamaya devam edip etmeyeceği hususunun değerlendirilmesi gerekir. HMK'da, hakemin reddi talebi incelenirken tahkim yargılamasının devam edip etmeyeceği hususunda herhangi bir hüküm mevcut değildir.¹⁸⁰ Doktrinde ise bu hususa ilişkin olarak farklı görüşler ileri sürülmektedir.

¹⁷⁹ Weber-Stecher, Art. 369, N. 9, 26.

¹⁸⁰ Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda da bu hususa ilişkin açık bir hüküm mevcut değildir. Ancak UNCITRAL Model Kanunu 13'üncü maddesinin üçüncü fıkrasına göre, "Hakem heyeti, reddi talep edilen hakem de dâhil olmak üzere, tahkim yargılamasına devam edebilir ve karar verebilir". Aynı şekilde Alman Medenî Usûl Kanunu'na göre de ret talebinin incelenmesi esnasında hakem kurulu, reddedilen hakem de dahil olmak üzere, tahkim yargılamasını devam ettirebilir ve karar verebilir (ZPO Art. 1037 Abs. 3). Bu düzenlemeyle mesnetsiz ret başvuruları nedeniyle sürecin gecikmesinin önlenmesi amaçlanmaktadır (Wieczorek/Schütze, s. 471). Alman hukukundaki durum için ayrıca bkz. Henn, s. 69; Mankowski, s. 305. İsviçre hukukuna göre de reddedilen hakem yargılamaya katılabilmektedir (Planinc/Erk-Kubat, Art. 369, N. 7; Weber-Stecher, Art. 369, N. 3). İsviçre doktrininde ret talebinin makul olduğu ve talebin kabulü üzerine yapılan işlemlerin tekrarlanması riski olan hâllerde yargılamanın ertelenmesinin daha uygun olacağı ifade edilmektedir (Schwander, Art. 369, N. 7).

Bir görüşe göre, taraflar hakemin reddi usulünü serbestçe belirlemişlerse öncelikle bu kurallar dikkate alınmalıdır. Şayet böyle bir belirleme yapılmamışsa, hakemin reddinin talep edilmesi, tahkim yargılamasının kendiliğinden durmasına neden olmaz. Yargılamaya devam edilip edilmeyeceği hakem kurulunun takdirinde olmalıdır.¹⁸¹

Diğer görüşe göre,¹⁸² hakemler, ret talebi hakkında mahkeme tarafından karar verilinceye kadar beklemek zorunda değildir. Ret sebebinin gerçekleştiğine yönelik inandırıcı delil ve emarelerin gösterilmemesi, ret talebinin tahkim yargılamasını sürüncemede bırakmak amacıyla yapıldığının açıkça anlaşılması, tahkim yargılamasında sona gelinmesi ve sürenin az kalması hâlinde hakem veya hakemler yargılamaya devam edebilmelidir.

Başka bir görüşe göre, HMK'nun hâkimlerin reddine ilişkin hüküm burada kıyasen uygulanabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan iş ve davalarda hakem, ret prosedürü esnasında yargılamaya devam edebilir.¹⁸³

Hâkim görüşe göre ise mahkeme, hakemin reddi talebi hakkında karar verinceye kadar tahkim yargılamasının ertelenmesi gerekir.¹⁸⁴ Hakemin reddi talebi hakkında henüz bir karar verilmeden önce, ha-

¹⁸¹ Balkar Bozkurt, s. 344.

¹⁸² Özbek, Hakemin Reddi, s. 83; Özbek, Tahkim, s. 1036. Yazar ayrıca ret talebinin mahkemece incelenmesi sırasında hakemin tahkim yargılamasını devam ettirerek karar vermesine engel teşkil eden açık kanun hükmü olmadığından, tahkim yargılamasının durup durmayacağına hakem ya da hakem kurulunun takdirinde olduğunu ifade etmektedir (Özbek, Hakemin Reddi, s. 84).

¹⁸³ Kayalı, Bağımsızlık, s. 134.

¹⁸⁴ Kuru, s. 6026; Yılmaz, s. 5456; Karadaş, s. 141; Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 765-766; Konuralp, s. 185; Özbay/Korucu, s. 70; M. Serhat Sarısözen, Medeni Usul Hukukunda Hakem Yargılaması, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 2005, s. 38 "... Kanunda açık bir hüküm bulunmama ile birlikte hâkimin reddinde olduğu gibi, hakemin reddi talebi üzerine mahkemece bu konuda bir karar verilip kesinleşinceye kadar hakemler davaya bakamazlar, tahkim davasının ertelenmesi gerekir (HUMK'un 36/II. fıkrasına kıyasen). Aksi halde verilen karar selahiyeti olmadan verilen bir karar olacağından hükmün bozulmasını gerektirir. Somut olayda da nihai karar verilmeden önce hakemin reddi davası açılıp hakem kuruluna bildirildiğinden, hakemlerin ret davası sonuçlanıp kesinleşinceye kadar işten el çekip davayı ertelemeleri gerekirken nihai davaya devamla yazılı şekilde sonuçlandırmaları doğru olmamış, kararın öncelikle HUMK'un 533/3. Maddesi uyarınca bozulması gerekmiştir", Yargıtay 15. HD, 23.02.2006, 6880/995 (Yılmaz, s. 5457).

kem tarafından bir karar verilmişse, verilen karar yetkisiz hakemce verilmiş olduğundan karara karşı iptal davası açılabilir.¹⁸⁵

Kanaatimizce bu hususta bir değerlendirme yaparken kesin bir kural koymak yerine somut duruma göre karar verilmesi daha uygun olabilir. Zira her iki yaklaşım da kendi içinde bazı sakıncaları ihtiva eder. Taraflardan biri mesnetsiz iddialarla hakemin reddini talep etmişse ve bu talep üzerine yargılamaya devam edilmeyeceği kabul edilirse, bu durum tahkim yargılamasının gereksiz yere uzamasına neden olabilir. Diğer taraftan, makul gerekçelerle reddedilen hakemin yargılamaya devam edeceği kabul edilirse, kendisine güvenilmeyen hakemin vereceği kararın taraflarca kabulü zordur. Reddedilen hakemin yargılamaya katılması, özellikle ret talebinde bulunan taraf bakımından tatmin edici olmayabileceğinden verilen hakem kararına karşı iptal davası yoluna gidilmesi muhtemeldir.¹⁸⁶ Reddedilen hakemin yapmış olduğu işlemler¹⁸⁷ bakımından da yargılamanın devamı sorunludur. Zira bu işlemlerin tekrarlanmasının gerekip gerekmeyeceği sorunu ortaya çıkabilir.¹⁸⁸

Hâkim, tahkim süresini haklı nedenlerin varlığı hâlinde uzatabilir. Hakemin reddi de HUMK döneminde tahkim süresinin uzatılması için haklı neden teşkil etmekteydi (HUMK m. 522/II).¹⁸⁹ Bu nedenle, tarafların talebi üzerine¹⁹⁰ tahkim süresinin uzatılmasının mümkün

¹⁸⁵ Konuralp, s. 185; Ertekin/Karataş, s. 190; Balaban, s. 5052; Özbek, Hakemin Reddi, s. 82; Özbek, Tahkim, s. 1035; Dayınlarlı, s. 50.

¹⁸⁶ Planinic/Erk-Kubat, Art. 369, N. 9.

¹⁸⁷ Bir işlemin tekrarlanıp tekrarlanmaması sorunu, sadece hakemin reddedilmesine yol açan nedenlerden etkilenen işlemler bakımından ortaya çıkar (Weber-Stecher, Art. 367, N. 39).

¹⁸⁸ Böyle bir durumda tarafların bu konudaki iradelerine üstünlük tanınmalıdır. Ancak tarafların reddedilen hakemin yapmış olduğu hangi işlemlerin tekrarlanması gerektiği hususunda anlaşamaması hâlinde mahkemenin karar vermesi yerinde olur (Planinic/Erk-Kubat, Art. 369, N. 10; Weber-Stecher, Art. 367, N. 39).

¹⁸⁹ Nagehan Okumuş, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Hakem Kararlarının İptali, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 162; Kuru, s. 6026; Konuralp, s. 185; Karadaş, s. 141; Ertekin/Karataş, s. 192-193; Yeğengil, s. 265; Sarısözen, s. 38.

¹⁹⁰ Taraflar tahkim süresinin uzatılmasına yönelik mahkemeden talepte bulunmamışsa ve mahkemece bir karar verilmemişse, tahkim süresi kendiliğinden uzatılmayacağı (Kuru, s. 6026; Ertekin/Karataş, s. 193).

olduğu ifade edilmekteydi.¹⁹¹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 421'inci maddesinin ikinci fıkrası ise, "Bir veya birden çok hakemin değiştirilmesi için geçen süre tahkim süresinden sayılmaz" hükmünü ihtiva etmektedir. Bu hükmün, hakemin reddi hakkında uygulanıp uygulanmayacağı hususunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre, bir veya birden çok hakemin değiştirilmesi esnasında geçen süre tahkim süresinden sayılmayacağı için hakemin reddi yargılaması sırasında tahkim süresinin uzatılması gerekmez.¹⁹² Diğer görüşe göre ise,¹⁹³ HMK m. 421/II hükmü hakemin reddi talebinin incelenmesi bakımından uygulanmaz. Bu nedenle, ret talebi üzerine hakem ya da hakem kurulu tarafından tahkim yargılamasının erteleneceği, mahkeme kararının bekleneceği ve tahkim süresinin bu esnada işleme-yeceğine ilişkin kanuna açık hüküm konulmalıdır.

III. HAKEMİN REDDİ TALEBİ HAKKINDA VERİLEN KARARLAR VE SONUÇLARI

1. Ret Talebinin Kabul Edilmesi

Tahkim yargılamasının taraflarının hakemin reddi talebini yerinde gören hakem kurulu veya mahkeme, talebin kabulüne karar verir. Hakemin reddi talebinin mahkemece (veya hakem kurulunca) kabul edilmesi hâlinde, kararın verildiği tarihte hakemlik görevi sona erer.¹⁹⁴ Ayrıca hakemlik görevinin sona ermesiyle birlikte, hakem sözleşmesinin de sona erdiği ifade edilmektedir.¹⁹⁵

Taraflar, tahkim sözleşmesinde veya tahkim şartında hakem ya da hakemleri ismen belirleyebilirler.¹⁹⁶ Hakem veya hakemlerin ismen

¹⁹¹ Kuru, s. 6026; Konuralp, s. 185.

¹⁹² Okumuş, s. 162.

¹⁹³ Özbek, Hakemin Reddi, s. 81.

¹⁹⁴ Gabriel/Buhr, Art. 369, N. 31; Weber-Stecheer, Art. 369, N. 26; Kröll, s. 204; Taşkın, Sözleşme, s. 252; Yeşilova, s. 626.

¹⁹⁵ Mankowski, s. 306; Weber-Stecheer, Art. 369, N. 26; Taşkın, Sözleşme, s. 252.

¹⁹⁶ Balkar Bozkurt, s. 326; "Tahkim sözleşmesinde hakem veya hakemlerin kim olacağı önceden tespit edilebileceği gibi, uyuşmazlık meydana geldikten sonra da hakemin kim olacağı belirtilmesi mümkündür. Hakemler taraflarca tayin edilebileceği gibi hakemin kimin tarafından seçileceği hususu da taraflarca kararlaştırılabilir". (Yargıtay 4. HD. T. 29.1.1980, E. 10780, K. 991, Yargıtay Kararları Dergisi. 1980/8, s. 1086-1087).

belirlenmiş olması, hakemin reddi talebinde bulunulması hâlinde, bu durumun hakem sözleşmesi ve tahkim üzerindeki etkileri bakımından önem taşır. Zira tahkim yargılamasının akıbeti hakemlerin ismen belirlenip belirlenmediğine göre tespit edilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 418'inci maddesinin beşinci fıkrasına göre, "Seçilen hakemin veya hakem kurulunun tümünün ya da karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin ret talebini mahkemenin kabul etmesi hâlinde tahkim sona erer. Ancak tahkim sözleşmesinde hakem veya hakemlerin isimleri belirlenmemişse yeniden hakem seçimi yoluna gidilir".¹⁹⁷ O hâlde, hakem kurulunun tümü reddedilmemişse ya da reddedilen hakem sayısı karar çoğunluğunu ortadan kaldırmıyorsa, hakemin reddi talebinin kabul edilmesi tahkimin doğrudan sona ermesine neden olmaz. Örneğin, hakem kurulundan bir veya birkaç hakemin reddi talebi kabul edilmişse, tahkimin sona ermesi söz konusu olmayacağı gibi yeniden hakem seçilmesi de mümkündür. Belirtmek gerekir ki, HMK m. 418/V uyarınca, seçilen hakemin, hakem kurulunun tümünün veya karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin ret talebinin kabul edilmesi hâlinde tahkimin sona ermesi, hakem veya hakemlerin tahkim sözleşmesinde ismen belirlenmesine

¹⁹⁷ Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 421'inci maddesinin üçüncü fıkrasında da paralel bir düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre ismen belirlenen hakemlerin görevinin herhangi bir sebeple sona ermesi hâlinde tahkim de sona erer. Burada hakemin reddi dışında ölüm, istifa azil gibi durumlar nedeniyle de görevin sona ermesinin tahkimi sona erdireceği hüküm altına alınmıştır. Kanun'da bu hususa ilişkin açık düzenleme yapılmadan önce doktrinde, hakemlerin ismen belirlenmesi, istifa, ölüm ret, hastalık gibi nedenlerle sürekli olarak görev yapamayacak hâle gelmesi ve tahkim sözleşmesinde yerine başkasının seçileceğinin öngörülmesi hâlinde tahkim sözleşmesinin hükümsüz olduğu ifade edilmekteydi (Ansay, s. 411; Karadaş, s. 118). Yargıtay da ismen belirlenen hakemin görev yapamayacak hâle gelmesi durumunda tahkim yargılamasının sona ereceğini içtihat etmekteydi. "...hakemlerden bir veya birkaçının çekilmesi, tarafların avukatlığını yapmış olması sebebiyle reddedilip ret isteminin kabul edilmesi veya ölmesi hallerinde hakemleri ismen belirleyen tahkim sözleşmesi hükümsüz hale gelir. Bu durumda davanın yetkili ve görevli genel mahkemelerde görülüp sonuçlandırılması gerekir. İsmen gösterilme durumunda çekilen, reddedilen veya ölen hakemin yerine başka birisinin seçilerek yeni hakem kurulunun oluşturulması mümkün değildir", Yargıtay 15. HD, T. 20.10.2010, E. 2010/6003, K. 2010/5521, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi 30.12.2023). Bu konuda etraflı bilgi için ayrıca bkz. Elif Irmak Büyük, "Tahkim Sözleşmesinde İsmen Belirlenen Hakem veya Hakemlerin Görevinin Sona Ermesinin Tahkim Yargılamasına Etkisi", *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.9, S. 1, Haziran 2021, s. 140 vd.

münhasırdır. Tahkim sözleşmesinde, reddedilen hakem veya hakemler ismen belirlenmişse, artık tahkim yoluna başvurma imkânı ortadan kalkar ve uyuşmazlık mahkemede çözülür.¹⁹⁸ Zira hakem veya hakemlerin ismen belirlenmiş olması, tarafların ancak belirlenen bu kişilerin hakem olması hâlinde tahkim yoluna başvurmak istedikleri, bu kişilerin görev yapamaması hâlinde ise tahkim yargısına başvurma iradesinin ortadan kalkacağı anlamına gelir.¹⁹⁹

Taraflar tahkim sözleşmesinde hakem veya hakemleri ismen belirlememiş olabilir. Böyle bir durumda seçilen hakemin, hakem kurumunun tümünün veya karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin ret talebi kabul edilmiş olsa dahi tahkim sona ermez. Yeniden hakem seçimi yoluna gidilir. Hakemin reddi talebinin kabulü hâlinde yeni hakem, reddedilen hakemin seçilmesinde uygulanan usule göre seçilir (HMK m. 421/I). Örneğin, reddedilen hakem tarafça seçilmişse, yeni hakem de aynı şekilde tarafça seçilir. Hakemin yeniden seçilmesinde tahkim sözleşmesinde hüküm varsa öncelikle bu hükümler dikkate alınır; bu hususta bir hüküm yoksa HMK hükümleri uygulanır.²⁰⁰ Ayrıca belirtmek gerekir ki, taraflar yeniden hakem seçiminde ilkinde daha farklı bir usulün uygulanması hususunda anlaşabilir.²⁰¹

Yeni hakemin aynı usule göre seçilecek olması, karşı tarafın süresi içinde hakemini seçmemesi nedeniyle hakemin mahkemece belirlenmesi ve belirlenen hakemin reddedilmesi hâlinde, yeni hakemin tarafça mı yoksa mahkemece mi seçileceği tartışmasına sebebiyet verir.²⁰² Doktrinde, ancak ihtiyaç duyulan hâllerde mahkemeye başvurulacağı, karşı tarafın daha önceden hakemini seçmemiş olmasının, yeniden hakem seçiminde bu hakkını kullanamayacağı anlamına gelmeyeceği, prensibin mahkeme lehine değiştiğini kabul etmek için geçerli bir neden olmadığı haklı olarak ifade edilmektedir.²⁰³

¹⁹⁸ Akıncı, s. 269.

¹⁹⁹ Akıncı, s. 270.

²⁰⁰ H. Yavuz Alangoya/M. Kâmil Yıldırım/Nevhis Deren Yıldırım, *Medenî Usûl Hukuku Esasları*, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2011, s. 615; Balkar Bozkurt, s. 345.

²⁰¹ Yeşilova, s. 626.

²⁰² Akıncı, s. 271.

²⁰³ Akıncı, s. 271; Balkar Bozkurt, s. 345-346. Aynı yönde ayrıca bkz. Yeşilova, s. 626; Özbek, *Hakemin Reddi*, s. 86.

Hakemlerden birinin reddedilmesi hâlinde, yenisi atanmadan yargılamaya kalan iki hakemle devam edilip edilmeyeceğine de değinilmelidir. Örneğin hakemlerin karar vermesine az bir süre kaldığı ve yeni hakem seçilmesinin zaman ve para kaybına neden olacağı durumlarda eksik hakemle yargılamaya devam edilmesinin mümkün olup olmadığının değerlendirilmesi gerekir. Doktrinde yeni hakem seçilmemesinin zaman kaybını önlemekle birlikte bazı riskler taşıdığı ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, yeni hakem seçilmemesi, iki hakemin karar almasını zorlaştırır. Ayrıca eksik hakem heyetinin vermiş olduğu kararın, hakem kurulunun usulüne uygun şekilde teşekkül etmemesinden dolayı iptal edilmesi söz konusu olabilir²⁰⁴. Kanaatimizce bu hususta bir değerlendirme yaparken HMK m. 421/I hükümünün de dikkate alınması gerekir. Söz konusu düzenlemeye göre, “Hakemlerden birinin görevi herhangi bir sebeple sona ererse, onun yerine seçimindeki usul uygulanarak yeni bir hakem seçilir”. Görüldüğü üzere, hakemin görevinin hangi sebeple sona erdiğinin önemi yoktur. O hâlde hakemin reddedilmesi sebebiyle görevin sona ermesi de bu kapsamda değerlendirilebilir. Kanun’un ifadesine bakıldığında hakemin görevinin herhangi bir nedenle sona ermesi hâlinde yeni bir hakem seçilmesinin zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere, seçilen tek hakemin ismen belirtilmesi ve ret talebinin kabul edilmesi hâlinde tahkimin sona ereceği unutulmamalıdır.

2. Ret Talebinin Reddedilmesi

Hakemin reddi talebini inceleyen hakem kurulu veya mahkeme, talebi yerinde bulmayıp reddedebilir. Hakemin reddi talebinin reddedilmesi, usule ilişkin nedenlerden kaynaklanabileceği gibi esasa ilişkin nedenlerden de kaynaklanabilir. Hakemin reddi talebinin süresi içinde ileri sürülmemiş olması bir usulden ret sebebi teşkil eder. Bununla birlikte, hakem kurulu veya mahkeme, ileri sürülen ret sebebinin gerçekleşmemiş olması sebebiyle talebi esastan da reddedebilir. Tarafın, hakemin bağımsızlığından ve tarafsızlığından şüphelenmesi ve ret talebinde bulunması hâlinde, haklı şüphenin oluşmaması veya ileri sürülen ret sebeplerinin ispatlanamaması üzerine hakemin reddi talebinin reddedilmesi mümkündür. Ret talebinin reddi hâlinde, verilen

²⁰⁴ Balkar Bozkurt, s. 330-331.

karar kesinleşince reddedilen hakem, tahkim yargılamasına devam eder.

Hakemin reddi talebinin mümkün olduğunca hızlı bir şekilde karara bağlanması gerekir. Bu nedenle, ret talebi açıkça mesnetsiz ise, talep derhâl reddedilmelidir.²⁰⁵ Bu bağlamda hakemin reddi talebinin süresi içinde ileri sürülmemesi hâlinde, reddedilen hakemin talep hakkında karar verip veremeyeceğine değinilmelidir. Kanaatimizce süre geçtikten sonra hakemin reddi talebinde bulunulsa dahi, reddedilen hakem, talep hakkında karar veremez. Zira ret talebi hakkında hangi durumlarda hakem kurulunun ve mahkemenin karar vereceği Kanun'da açıkça düzenlenmiştir. Ret talebinin esastan veya usulden reddedilmesi arasında bir ayırım yapılmamıştır. Tarafın hakemin reddi talebinde bulunabileceği bir durumun ortaya çıktığını öğrendiği tarihten itibaren iki hafta içinde talepte bulunması gerekir. Hakemin reddi talebinde bulunmayı gerektirecek durumun ortaya çıktığının ne zaman öğrenildiğinin tespiti ayrı bir ihtilaf konusudur. Bu nedenle, reddedilen hakemin, sürenin geçmesi hâlinde ret talebi hakkında bizzat karar verebilmesine imkân yoktur.

3. Hakemin Reddi Talebi Hakkındaki Karara Karşı Kanun Yolu

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 418'inci maddesinin üçüncü fıkrasında, hakem kurulundan bir veya birden çok hakemin reddedilmesi ve ret talebinin hakem kurulunca kabul edilmemesi hâlinde bir ay içinde mahkemeye başvurularak bu kararın kaldırılmasını ve hakem veya hakemlerin reddine ilişkin talep hakkında karar verilmesini isteyebileceği düzenlenmiştir. Belirtmek gerekir ki, hakem kurulu kararına karşı bir ay içinde mahkemeye başvurulabilmesi, hakemin reddi talebinin hakem kurulunca kabul edilmemesine özgüdür. O hâlde, hakem kurulunun ret talebini kabul etmesi hâlinde verilen karara karşı mahkemeye başvurulması mümkün değildir. Kanaatimizce hakem kurulunun ret talebinin reddi yönündeki kararın isabetli olup olmadığının mahkemece yeniden incelenmesine imkân verirken, kabul yönündeki kararların isabetli olduğu ve bu nedenle yeniden incelenemeyeceğinin benimsenmesi eleştiriye açıktır.

²⁰⁵ Balkar Bozkurt, s. 291.

Seçilen hakemin veya hakem kurulunun tümünün ya da karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi için ancak mahkemeye başvurulabilir. Mahkemenin bu fıkra uyarınca vereceği kararlara karşı kanun yoluna başvurulamaz (HMK m. 418/IV). Görüldüğü üzere, seçilen tek hakemin, hakem kurulunun tamamının veya karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi talebi hakkında verilecek karar kesin olup bu karara karşı kanun yolu kapatılmıştır. Mahkemenin vereceği kabul veya ret kararları bakımından bir ayırım yapılmadığı için her iki yönde kararına karşı kanun yoluna başvurmak mümkün değildir. Madde gerekçesinde hakem veya hakemlerin reddi talebi hakkında verilen kararın kesin olduğunun düzenlenmesinin sebebinin, mahkemenin doğru kararı kolayca vereceği düşüncesi ve tahkim yargılamasının hızlandırılmasını sağlamak olduğu ifade edilmektedir.²⁰⁶

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 418'inci maddesinin dördüncü fıkrasında, seçilen tek hakemin, hakem kurulunun tümünün veya karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi talebi hakkında verilen kararlara karşı kanun yoluna başvurulamayacağı düzenlenmiş olmasına rağmen, mahkemenin üçüncü fıkra hükmünce vereceği karara karşı kanun yoluna başvurulup başvurulamayacağına ilişkin açıklık mevcut değildir. Diğer bir ifade ile hakem kurulundan bir veya birden çok hakemin reddi talebinin hakem kurulu tarafından reddedilmesi hâlinde, karara karşı mahkemeye başvurulduğunda, mahkemenin ret talebinin kabulü veya reddi yönündeki kararlara karşı kanun yolunun açık olup olmadığı belirsizdir. Bu hususa ilişkin olarak doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Bir görüşe göre, kanun yoluna başvuru hususunda sessiz kalınması, maddenin üçüncü fıkrası gereğince verilecek kararlara karşı kanun yolunun bilinçli şekilde açık tutulduğu anlamına gelmez. Maddenin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle, hakemin reddine ilişkin verilen kararlarının tümü bakımından kanun yolunun kapalı olduğu kabul edilmelidir.²⁰⁷ Diğer görüşe göre ise, dördüncü

²⁰⁶ Gerekçe için bkz. <https://app.e-uyar.com/gerekce/index/09989e03-7d43-4cc1-b829-a0edc31fd7aa>.

²⁰⁷ Doğan Ağırman, Milli & Milletlerarası Tahkim, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s. 360.

fıkra da yer alan “kanun yoluna başvurulamaz” ifadesi, üçüncü fıkrada düzenlenen durum için geçerli olamaz. Bu nedenle söz konusu kararlara karşı kanun yoluna başvurulabilir.²⁰⁸

Kanaatimizce dördüncü fıkrada, “mahkemenin bu fıkra uyarınca vereceği kararlara karşı kanun yoluna başvurulamaz” ifadesi bu fıkraya özgü bir durum olduğundan, üçüncü fıkra için uygulanmaz. O hâlde hakem kurulunun ret talebini reddetmesi hâlinde mahkemenin talep hakkında vermiş olduğu kabul veya ret yönündeki kararlara karşı kanun yoluna başvurulamayacağı açıkça söylenemez. Ayrıca kanun yolunun açıkça kapatılmadığı hâllerde, mahkeme tarafından verilen kararlara karşı kural olarak kanun yoluna başvurmak mümkündür.²⁰⁹ Bu nedenle üçüncü fıkra uyarınca verilen kararlara karşı kanun yolunun açık olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte, hakem kurulundan bir veya birden çok hakemin reddi talebi hakkında mahkemece verilen karara karşı kanun yoluna başvurulabiliyor olmasına rağmen, seçilen tek hakemin, hakem kurulunun tümünün veya karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi talebi hakkında mahkemece verilen karara karşı kanun yolunun kapatılmış olmasının bir çelişki teşkil ettiğini belirtmek gerekir.²¹⁰

IV. HAKEMİN REDDİ İLE HAKEM KARARININ İPTALİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bağımsızlığından ve tarafsızlığından şüphe duyulmayı haklı gösteren durum ve koşulların gerçekleşmesi hâlinde hakemin reddi talep edilebilir. İptal davası ise, hakem kararına karşı, Kanun’da sınırlı olarak sayılmış sebeplere²¹¹ dayanarak başvurulabilecek bir yoldur. Hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığı sebebiyle hakemin reddinin talep edilmesi ile hakem kararının iptali için dava açılması için aranan koşullar birbi-

²⁰⁸ Ekşi, s. 148.

²⁰⁹ Mesut Köksoy, *Adi Konkordatoda Geçici Mühlet Kararının Etkileri*, Adalet Yayınları, Ankara, 2022, s. 116.

²¹⁰ Ekşi, s. 148; Özbek, *Hakemin Reddi*, s. 80; Özbek, *Tahkim*, s. 1033-1034.

²¹¹ Ekşi, s. 187; Yılmaz, s. 5498; Pekcanitez/Yeşilirmak, *Pekcanitez Usûl*, s. 2733; Selçuk, s. 80; “Asıl ve birleşen dava, hakem kararının iptali istemine ilişkin olup, 6100 sayılı HMK’nun iptal davası başlıklı 439. maddesinde hakem kararlarının hangi hâllerde iptal edileceği sınırlı olarak sayılmıştır”. Yargıtay 11. HD, T. 15.01.2013, E. 2012/17087, K. 2013/749 (karararama.yargitay.gov.tr, Erişim Tarihi 07.12.2023).

rinden farklıdır. Bu bağlamda, hakemin reddi sebeplerine dayanılarak reddedilebilecek bir hakemin vermiş veya katılmış olduğu bir kararın iptal davasına konu olup olamayacağı üzerinde durulmalıdır.

Taraflar hüküm verilmeden önce hakemin reddi sebebinin varlığını bilmesine rağmen herhangi bir başvuruda bulunmamışsa, aynı sebebe dayanarak hakem kararının iptal edilmesi istenemez. Zira tarafın bu yönde bir başvuruda bulunmamış olması, bu hakkından feragat ettiği anlamına gelir.²¹² Hüküm verilmeden önce bilinen sebeplere dayanılarak hakemin reddi talep edilmediği hâlde hakem kararının iptal edilebileceğinin kabulü, tarafın bunu kötüye kullanmasına neden olabilecek niteliktedir. Örneğin, hüküm aleyhine olan taraf daha önceden bildiği bir vakıya dayanarak hakem kararının geçerliliğini tartışma konusu yapabilir.²¹³

Hakemin görevi nihaî karar verilmesiyle birlikte sona erer. Bundan sonra hakemin reddinin talep edilmesi hukuken mümkün değildir gibi bir anlam da ifade etmez. Bu nedenle, hakemin reddi sebebinin karar verildikten sonra öğrenilmesi hâlinde, hakemin reddi değil, hakem kararının iptali istenmelidir.²¹⁴ Bir görüşe göre, hakemin bağımsız olmadığının ispatlanması hakem kararının iptalinin talep edilebilmesi için yeterli kabul edilmelidir. Zira bağımsız olmayan bir hakemin veya hakemlerin görevlendirilmesiyle daha başlangıçta sakat bir şekilde teşekkül eden hakem seçimi söz konusudur.²¹⁵ Hakem kararının oy birliği ile verilmiş olması hakem kararının iptalinin istenemeyeceğini göstermez. Zira bağımsız ve tarafsız olmayan hakemin diğer hakemleri etkilemesi, diğer hakemlerle birlikte rüşvet aldığı için oy birliği yönünde karar almış olması gibi durumların gerçekleşmesi ihtimâl dâhilindedir.²¹⁶

Hakem ile taraflar arasında hakemin reddine sebep olan bir durumun iptal sebepleri arasında hangi kategoride değerlendirileceğinin

²¹² Weber-Stecher, Art. 367, N. 32; Yeşilova, s. 616; Pekcanıtez/Yeşilirmak, Pekcanıtez Usûl, s. 2745; Ekşi, s. 186; Akıncı, s. 269; Özbek, Tahkim, s. 1011.

²¹³ Yeşilova, s. 617.

²¹⁴ Mankowski, s. 306; Weber-Stecher, Art. 369, N. 13; Kayalı, Bağımsızlık, s. 109; Yeşilova, s. 616; Özbek, Hakemin Reddi, s. 59; Özbek, Tahkim, s. 1013; Balaban, s. 5050.

²¹⁵ Balkar Bozkurt, s. 368.

²¹⁶ Balkar Bozkurt, s. 221.

tespiti önem taşır. Doktrinde bir görüşe göre, hakemin reddi sebepleri hakemlerin Kanun'daki usule aykırı atanması kapsamında değerlendirilir ve verilen karar iptal davasına konu edilebilir.²¹⁷ Hakem kararının bu sebebe dayanılarak iptal edilmesi hâlinde, reddedilen hakemin yerine seçilen yeni hakemlerle yeniden tahkim süresi belirlenir.²¹⁸

Diğer görüşe göre, tarafların eşitliği ilkesine riayet edilmemesi hakem kararının iptali sebebi teşkil eder. Bu kapsamda hakemin bağımsız ve tarafsız olmaması, tarafların eşitliği ilkesine riayet edilmediği şeklinde yorumlanmalıdır.²¹⁹ Esasen Kanun'da kullanılan "tarafların eşitliği ilkesi", "taraflara eşit davranılması ilkesi" şeklinde anlaşılmaktadır.²²⁰ Zira tarafların yargılamada eşit hak ve yetkilere sahip olması ile taraflara eşit davranılması birbirinden farklıdır.²²¹ Hakemin bağımsız veya tarafsız olmaması doğrudan hakem kararının iptal edilmesini gerektirmez. Hakem kararının iptal edilebilmesi için, söz konusu durumun hakem kararına etki ettiğinin ispatlanması²²² ve somut olarak âdil yargılanma hakkının ya da taraflara eşit muamele ilkesinin ihlâl edilmesi gibi iptal sebebi teşkil eden olguların somut olarak ortaya çıkması gerekir.²²³ Hakem kararının söz konusu gerekçeyle iptal edilmesi hâlinde, tahkim sözleşmesi geçerliliğini korur. Bu nedenle, taraflardan biri talepte bulunursa uyuşmazlık yine tahkimde çözülür.²²⁴

V. HAKEMİN REDDİ VE HAKEM KARARINA KARŞI YARGILAMANIN İADESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Hakem kararlarına karşı yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilmesi için, verilen karar kesinleşmiş olmalıdır.²²⁵ Bu bağlamda, hakem kararına karşı başvurulabilecek olağan kanun yolu iptal davası açılma-

²¹⁷ Pekcanitez/Yeşilirmak, Pekcanitez Usûl, s. 2745. Aynı yönde ayrıca bkz. Balkar Bozkurt, s. 352; Yeşilova, s. 616; Özbek, Hakemin Reddi, s. 59; Özbek, Tahkim, s. 1013; Balaban, s. 5056.

²¹⁸ Balaban, s. 5060.

²¹⁹ Kayalı, Bağımsızlık, s. 171; Kalpsüz, Tahkim, s. 141.

²²⁰ Balkar Bozkurt, s. 386; Kalpsüz, Tahkim, s. 141.

²²¹ Balkar Bozkurt, s. 386; Kayalı, Bağımsızlık, s. 171.

²²² Kayalı, Bağımsızlık, s. 21; Balaban, s. 5058. Balkar Bozkurt, s. 357.

²²³ Balkar Bozkurt, s. 349.

²²⁴ Özbek, Hakemin Reddi, s. 62; Özbek, Tahkim, s. 1016.

²²⁵ Mert Namli, Türk ve Fransız Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 149.

sıdır. Yargılamanın iadesi ise başvurulabilecek olağanüstü bir kanun yoludur. Hakem kararlarına karşı yargılamanın iadesi HMK m. 443’de düzenlenmiştir. Maddenin ikinci fıkrasına göre, “Tahkimde, yargılamanın iadesi sebeplerinden sadece 375’inci maddenin birinci fıkrasının (b), (c), (e), (f), (g), (h), (ı) ve (i) bentleri uygulanır”. Görüldüğü üzere HMK m. 375’de düzenlenen yargılamanın iadesi sebepleri hakem kararları bakımından aynen geçerli değildir. Çalışmamız kapsamında ise hakem kararına karşı yargılamanın iadesi sebepleri bakımından önem arz eden sebep, m. 375/1 (b) bendi uyarınca “Davaya bakması yasak olan yahut hakkındaki ret talebi, merciince kesin olarak kabul edilen hâkimin karar vermiş veya karara katılmış bulunması”dır. Hakemin bağımsızlığı ve tarafsızlığından şüphe edilmesi sebebiyle hakemin reddi talebi kesin olarak kabul edilmişse ve reddedilen hakem tahkim yargılamasında karar vermiş ya da karara katılmışsa, bu sebebe dayanılarak yargılamanın iadesi yoluna gidilebilir.

Hakemin reddini gerektiren bir sebep, hakem kararının verilmemesinden ve iptal davası açma süresi geçtikten sonra ortaya çıkarsa da bu durum nedeniyle HMK m. 375, 1/b uyarınca yargılamanın iadesi yoluna gidilebilir.²²⁶ Yargılamanın iadesi talebi kabul edilirse mahkeme, hakem kararını iptal eder ve uyuşmazlığı yeniden bir karar verilebilmesi için yeni hakeme veya hakem kuruluna gönderir. Bu durumda hakem veya hakem kurulu 421 inci maddeye göre yeniden seçilir veya oluşturulur. (HMK m. 443/III).

SONUÇ

Hakemler taraflar arasındaki uyuşmazlığı nihaî olarak çözmekle görevlendirilir. Hakemlerin üstlenmiş olduğu bu görevi yerine getirirken bağımsız ve tarafsız olması gerekir. Zira hakemlerin bağımsız ve tarafsız olması, adil bir yargılama yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Kanun koyucu bu hususun önemine binaen tarafsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durumların gerçekleşmesi üzerine taraflara, hakemi reddetme imkânı tanımıştır. Hakemin tarafsızlığını etkileyen birçok faktör olabilir. Hakem ile taraflar veya avukatları arasındaki kişisel ilişkiler, ekonomik ilişkiler bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, tarafsızlık muğlak bir kavram ol-

²²⁶ Özbek, Hakemin Reddi, s. 62.

duğu için hakemin taraflı davrandığının kesin bir şekilde ispatı kolay değildir. Bu nedenle, tarafsızlığın her somut durum bakımından ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir.

Hakemin tarafsız olmadığı gerekçesiyle reddedilebilmesi, haklı şüphenin bulunmasına bağlıdır. Şüphenin ne zaman haklı olacağı ise açık değildir. Ayrıca haklı şüphenin taraflar nezdinde mi yoksa makul düşünen üçüncü bir kişi nezdinde mi oluşması gerektiği belirsizdir.

Kendisine hakemlik önerilen kimse, bu görevi kabul etmeden önce tarafsızlık ve bağımsızlığından şüphe edilmeyi haklı gösteren durum ve koşulları açıklamak zorundadır. Daha sonra ortaya çıkan durumların da taraflara derhal bildirilmesi gerekir. Bildirim yükümlülüğü kapsamında hangi hususların taraflara açıklanması gerektiği kanunda tek tek sayılmamıştır. Bu durum ise, yükümlülüğünün kapsamının nasıl belirleneceği, her türlü durumun taraflara açıklanması gerekip gerekmediği gibi hususlarda tartışmaya sebebiyet vermektedir.

Hakemin bildirim yükümlülüğüne aykırı davranması hâlinde bunun yaptırımını hususunda açık bir düzenleme mevcut değildir. Hakemin söz konusu yükümlülüğünü yerine getirmemesi, tarafların hake-me güvenini sarsacak niteliktedir. Ancak bildirim yükümlülüğünün ihlâl edilmesi her durumda hakemin reddini talep etmeyi haklı göstermez.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda HUMK'dan farklı olarak hakemlerin hâkimin reddi sebeplerine dayanarak reddedilebileceği açıkça düzenlenmemiştir. Bu nedenle, hâkimlerin yasaklılığı ve reddi sebeplerinin hakemler bakımından uygulanıp uygulanamayacağı doktrinde tartışma konusu yapılmaktadır. Hâkimlerin yasaklılığı ve reddi sebepleri, Kanun'da açıkça ifade edilmese dahi, hakemin bağımsızlığını ve tarafsızlığını etkileyen durumlar olduğu için söz konusu sebeplere dayanarak hakemin reddedilebileceği kabul edilmelidir.

Hakemin reddi usulü HMK'nın 418'inci maddesinde düzenlenmiştir. Bu bağlamda, hakem kurulundan bir üyenin reddedilmesinin hem HMK m. 418/II'de hem de m. 418/III'de düzenlenmesinin kanun yapma tekniği açısından sorunlu olduğunu belirtmek gerekir. Zira söz konusu durum, uygulamada belirsizliğe neden olabilecek niteliktedir. Bu nedenle, her iki fıkranın birleştirilerek yeniden düzenleme yapılması yerinde olur.

Hakem kurulundan bir üyenin veya karar çoğunluğunu ortadan kaldırmayacak sayıda hakemin reddi hâlinde ret talebi hakem kurulu tarafından incelenir. Tarafın kendi atadığı hakeme diğer tarafın atadığı hakemin reddi talebi hakkında karar verme yetkisi verilmesi kötüye kullanılabilir niteliktedir. Bu nedenle, ret talebi hakkında karar verme yetkisi hakem kurulundan alınarak sadece mahkemeye bırakılmaktadır.

Ret talebi hakkında hakem kurulunun inceleme yapması durumunda, talebin kabul edilmemesi üzerine bir ay içinde mahkemeye başvurma imkânı tanınmış olması rağmen, talebin reddi üzerine başvuru yolu öngörülmemiş olması bir çelişki teşkil eder.

Seçilen hakemin veya hakem kurulunun tümünün ya da karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi için ancak mahkemeye başvurulabilir. Mahkemenin talep hakkında verdiği kararlara karşı kanun yoluna başvurulamaz. HMK m. 418/III hükmü uyarınca hakem kurulunun ret talebini reddetmesi üzerine mahkemenin vermiş olduğu kararlara karşı ise kanun yolu açıkça kapatılmamıştır. Bu nedenle söz konusu kararlara karşı kanun yoluna başvurulması mümkündür. Bu bağlamda, hakem kurulundan bir veya birden çok hakemin reddi talebi hakkında mahkemece verilen karara karşı kanun yoluna başvurulabiliyor olmasına rağmen, seçilen tek hakemin, hakem kurulunun tümünün veya karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi talebi hakkında mahkemece verilen karara karşı kanun yolunun kapatılmış olmasının bir çelişki teşkil ettiğini belirtmek gerekir.

Hakemin görevi nihai karar verilmesiyle birlikte sona erer. Bundan sonra hakemin reddinin talep edilmesi hukuken mümkün değildir. Bu nedenle, ret sebebinin karar verildikten sonra öğrenilmesi hâlinde, hakemin reddi değil, hakem kararının iptali istenmelidir. Hakemin reddi sebepleri, hakemlerin Kanun'daki usule aykırı atanması kapsamında değerlendirilir ve verilen karar iptal davasına konu edilebilir.

Bağımsızlığı ve tarafsızlığından şüphelenilmesi sebebiyle hakemin reddi talebi kesin olarak kabul edilmişse ve reddedilen hakem tahkim yargılamasında karar vermiş ya da karara katılmışsa, bu sebebe dayanılarak yargılamanın iadesi yoluna gidilebilir.

Kaynakça

Kitaplar

- Ağırman Doğan, Milli & Milletlerarası Tahkim, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- Akıncı Ziya, Milletlerarası Tahkim, 6. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021.
- Alangoya Yavuz, Medenî Usûl Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1973.
- Alangoya H. Yavuz/Yıldırım M. Kâmil/Deren Yıldırım Nevhis, Medenî Usûl Hukuku Esasları, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ansay Sabri Şakir, Hukuk Yargılama Usulleri, 7. Baskı, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1960.
- Arslan Ramazan/Yılmaz Ejder/Taşpınar Ayvaz Sema/Hanağası Emel, Medeni Usul Hukuku, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- Atalı Murat/Ermenek İbrahim/Erdoğan Ersin, Medenî Usûl Hukuku, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023.
- Balkar Bozkurt Süheyla, Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlık Yükümlülüğü, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Boog Christopher/Stark-Traber Sonja, Schweizerische Zivilprozessordnung, Art. 353-399 ZPO und Art. 407 ZPO, Band III, (Herausgeber: Hausheer, Heinz/Walter, Hans Peter), Stämpfli Verlag AG, Zürich, 2014.
- Can Hacı/Tuna Ekin, Milletlerarası Tahkim Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Çon Ömer, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Hâkimin Davaya Bakmaktan Yasaklılığı ve Reddi, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.
- Dasser Felix, Kurzkommentar Schweizerische Zivilprozessordnung, (Herausgeber: Paul Oberhammer/Tanja Domej/Ulrich Haas), 2. Auflage Helbing Lichtenhahn Verlag, Zürich, 2013.
- Dayınlarlı Kemal, HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim, Sözkese Matbaası, Ankara, 1997.
- Deren Yıldırım Nevhis, UNCITRAL Model Kanunu ve Milletlerarası Tahkimin Esaslı Sorunları, Alkım Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Ekşi Nuray, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Tahkim, Beta Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2019.
- Ertekin Erol/Karataş İzzet, Uygulamada İhtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi Tanınması, Ankara, 1997.
- Gabriel Simon/Buhr Axel, Schweizerische Zivilprozessordnung, Art. 353-399 ZPO und Art. 407 ZPO, Band III, (Herausgeber: Hausheer, Heinz/Walter, Hans Peter), Stämpfli Verlag AG, Zürich, 2014.
- Gasser Dominik/Rickli Brigitte, Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO) Kurz Kommentar, Dike Verlag, Zürich, 2010.
- Görgün L. Şanal/Börü Levent/Kodakoğlu Mehmet, Medenî Usûl Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- Henn Günter, Schiedsverfahrensrecht, 3. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg, 2000.

- Hilgard Mark C., "Zur Ablehnung eines Richters im Schiedsverfahren", Betriebs-Berater, 9/2015, s. 456-462.
- Kalpsüz Turgut, Türkiye'de Milletlerarası Tahkim, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010 (Tahkim).
- Kaplan Yavuz, Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002 (Usule Aykırılık).
- Karadağ İzzet, 6100 sayılı HMK'da Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.
- Kayalı Didem, Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015 (Bağımsızlık).
- Keser Berber Leyla, Uluslararası Ekonomik Tahkimde Çok Taraflı Tahkim Sorunu, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Kılıçoğlu Mustafa, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Şerhi, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Koch Christopher, "Standards and Procedures for Disqualifying Arbitrators", Journal of International Arbitration, Vol. 20, No. 1, 2003, s. 325-353.
- Köksoy Mesut, Adi Konkordatoda Geçici Mühlet Kararının Etkileri, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- Kuru Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt VI, Altıncı Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, 2001.
- Luttrell Sam, Bias Challenges in International Commercial Arbitration, The Need for A Real Danger Test, 2009,
- Namlı Mert, Türk ve Fransız Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Okumuş Nagehan, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Hakem Kararlarının İptali, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- Özbay İbrahim, Hakem Kararlarının Temyizi, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004.
- Özbay İbrahim/Korucu Yavuz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.
- Özbek, Mustafa Serdar, Tahkim Hukuku, Cilt 1, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022 (Tahkim).
- Pekcanitez Hakan/Atalay Oğuz/Özekes Muhammet, Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı, 11. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023.
- Pekcanitez Hakan/Yeşilirmak Ali, Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Pfister Lukas, Schiedsrichterablehnung in internationalen Schiedsverfahren, 1. Auflage, Nomos Verlag, Baden, 2019.
- Planinic Tanja/Erk-Kubat Nedja, ZPO Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung, 2. Auflage, (Herausgeber: Gehri, Myriam A./Sorensen, Ingrid Jent/Sarbach, Martin), Orell Füssli Verlag AG, Zürich, 2015.
- Postacıoğlu İlhan E./Altay Sümer, Medenî Usûl Hukuku Dersleri, 7. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015.

- Prütting Hanns/Gehrlein Markus, Zivilprozessordnung Kommentar, 10. Auflage, Luchterhand Verlag, Köln, 2018.
- Sarisözen M. Serhat, Medeni Usul Hukukunda Hakem Yargılaması, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 2005.
- Schütze Rolf A., Schiedsgericht und Schiedsverfahren, 6. Auflage, C. H. Beck Verlag, München, 2016.
- Schwab Karl Heinz/Walter Gerhard, Schiedsgerichtsbarkeit, 7. Auflage, C.H. Beck Verlag, München, 2005.
- Schwander Ivo, ZPO Schweizerische Zivilprozessordnung Kommentar, (Herausgeber: Brunner, Alexander/Gasser, Dominik/Schwander, Ivo), 2. Auflage, Dike Verlag AG, Zürich, 2016.
- Schwander Ivo/Stacher, Marco, ZPO Schweizerische Zivilprozessordnung Kommentar, (Herausgeber: Brunner, Alexander/Gasser, Dominik/Schwander, Ivo), 2. Auflage, Dike Verlag AG, Zürich, 2016.
- Selçuk Seyhan, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Hakem Kararlarının İptali, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018.
- Sutter-Somm Thomas/Seiler Benedikt, Handkommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich, 2021.
- Ulukapı Ömer, Medeni Usul Hukuku, 3. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya, 2015.
- Umar Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.
- Üstündağ Saim, Medeni Yargılama Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim, 2. Baskı, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1971.
- Tanriver Süha, Medeni Usul Hukuku, Cilt II, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- Taşkın Âlim, Hakem Sözleşmesi, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005 (Sözleşme).
- Taşkın Âlim, Tahkim Hukukunda Tahkim Anlaşması, Hakem Kurulu ve Tahkim Yargılaması, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019 (Tahkim).
- Weber-Stecher Urs, Basler Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO), (Herausgeber: Spühler, Karl/Tenchio, Luca/Infanger, Dominik), 3. Auflage, Helbing Lichtenhahn Verlag, Zürich, 2017.
- Wieczorek Bernhard/Schütze Rolf A., Zivilprozessordnung und Nebengesetze, Elfter Band 4. Auflage, Walter de Gruyter GnbH, Berlin, 2014.
- Yeğengil Rasih, Tahkim, İstanbul, 1974.
- Yeşilirmak Ali, Türkiye'de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem-Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2011.
- Yeşilova Bilgehan, Milletlerarası Ticari Tahkimde Nihai Karardan Önce Mahkemelelerin Yardımı ve Denetimi, Güncel Hukuk Yayınları, İzmir 2008.
- Yılmaz Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 4. Cilt, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

Makaleler

- Aktürk Aylin, "Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakem Mahkemesinin Kuruluşu-Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *Legal Hukuk Dergisi*, Şubat, 2010, s. 503-525.
- Balaban Bedriye Tuğçe, "Türk Hukukunda Hakemin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Hakkında Haklı Şüphe Oluşturan Hısmılık İlişkileri Sebebiyle Reddi", *Legal Hukuk Dergisi*, C. 19, S. 227, 2021, s. 5015-5070.
- Büyük Elif Irmak, "Tahkim Sözleşmesinde İsmen Belirlenen Hakem veya Hakemlerin Görevinin Sona Ermesinin Tahkim Yargılamasına Etkisi", *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1, Haziran 2021, s. 135-149.
- Hascher Judge Dominique, "Independence and Impartiality of Arbitrators: 3 Issues", *American University International Law Review*, V. 27, N. 4 2012, s. 789-806.
- Kalpsüz, Turgut, "Hakemlerin Tarafsızlığı ve Bağımsızlığı", Milletlerarası Tahkim Semineri, 21 Mart 2008, Ankara, s. 27-52 (Bağımsızlık).
- Kaplan Yavuz, "Milletlerarası Tahkimde Hakemin ve Tenfizin Reddi Sebebi Olması Açısından Bağımsızlık ve Tarafsızlık İlkesi", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Yıl 21, 2001 s. 43-73 (Bağımsızlık).
- Karaca H. Akif, "Milletlerarası Tahkimde Hakemin Reddi Sebebi Olarak Hakemin Tarafsızlığını ve Bağımsızlığını Ortadan Kaldıran Haller", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 1, 2015, s. 205-238.
- Kayalı Didem, "Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Meselesinin İngiliz Tahkim Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", Rona Aybay'a Armağan, 2. Cilt, *Legal Hukuk Dergisi*, Özel Sayı, Aralık 2014, s. 1483-1512 (Mesele).
- Koral Rabi, "İç Hukukumuzda Tahkim", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 13, S. 3, 1947, s. 1038-1081.
- Kröll Stefan, "Die Ablehnung eines Schiedsrichters nach deutschem Techt", *ZZP*, 116. Band, Heft 2, 2003, s. 195-221.
- Mankowski Peter, "Die Ablehnung von Schiedsrichtern", *SchiedsVZ*, 2004, s. 304-313.
- Nomer Ergin, "Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Hakem Mahkemesinin Bağımsızlığı", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 4, S. 1, 1984, s. 29-31 (Bağımsızlık).
- Nomer Ergin, "Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Kamu Düzeni Müdahalesi", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 19, S. 1-2, 1999, s. 555-576 (Kamu Düzeni).
- Özbek Mustafa Serdar, "Tahkim Yargılamasında Hakemin Reddi", *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*, Y. 8, S. 1, 2021, s. 35-96 (Hakemin Reddi).
- Tosun Özge, "Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukuku Dergisi*, C. 9, S. 25, 2013/2, s. 213-242.
- Westphalen Friedrich Graf von, "Hakemlere İtirazlar: Tarafsızlık ve Bağımsızlık Koşulları", II. Uluslararası Özel Hukuk Sempozyumu, "Tahkim", 14 Şubat 2009, Editörler: Erol Ulusoy/Aslı Yıldırım, TMSF, MÜHF, s. 379-393.

Mahkeme Kararları

Ankara 13. Asliye Ticaret Mahkemesi, E. 280/350 T. 14.09.2020

Yargıtay 4. HD, E. 10780 K. 991 T. 29.1.1980

Yargıtay 4. HD, 1117/4445 T. 6.4.1981

Yargıtay 11. HD, E. 2012/17087 K. 2013/749 T. 15.01.2013

Yargıtay 11. HD, E. 2012/17087 K. 2013/749 T. 15.01.2013

Yargıtay 15. HD, E. 2005/5778 K. 2006/93 T. 18.01.2006

Yargıtay 15. HD, 6880/995 T. 23.02.2006

Yargıtay 15. HD, E. 2010/6003 K. 2010/5521 T. 20.10.2010

Yargıtay 20. HD, E. 2002/1955 K. 2002/2791 T. 28.03.2002

İnternet Kaynakları

<https://app.e-uyar.com/gerekce/index/09989e03-7d43-4cc1-b829-a0edc31fd7aa>

<https://app.e-uyar.com/gerekce/index/853f5bf3-8e72-4da9-9355-6d54331066aa>

karararama.yargitay.gov.tr.

Legalbank Elektronik Hukuk Bankası

Diğer Kaynaklar

Konuralp Cengiz Serhat, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.